

Strukturalna obilježja složenica u hrvatskom znakovnom jeziku

---

Lukačin, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:492514>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Strukturalna obilježja složenica u hrvatskom
znakovnom jeziku

Matea Lukačin

Zagreb, lipanj, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Strukturalna obilježja složenica u hrvatskom
znakovnom jeziku

Matea Lukačin

Mentor:

doc. dr. sc. Marina Milković

Zagreb, lipanj, 2018.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Strukturalna obilježja složenica u hrvatskom znakovnom jeziku* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Matea Lukačin

Mjesto i datum: Zagreb, 21. lipnja, 2018.

Zahvala

Hvala Ivi, Jasminki i Brigiti koje su svoje slobodno vrijeme poklonile meni i ovome radu.

Hvala mojoj dragoj mentorici i dugogodišnjoj profesorici doc. dr.sc. Marini Milković što je odškrinula vrata novoga svijeta.

Hvala mojoj obitelji i prijateljima jer bez njih ne bi bilo boja.

STRUKTURALNA OBILJEŽJA SLOŽENICA U HRVATSKOM ZNAKOVNOM JEZIKU

Matea Lukačin

Mentor: doc. dr. sc. Marina Milković

Diplomski studij Logopedije

SAŽETAK

Slaganje je morfološki proces (Plag, 2003) veoma raširen i produktivan među znakovnim jezicima (Meir, 2012). Spajanjem više postojećih riječi iz jezika nastaje nova riječ – složenica koja svoj konačan oblik dobiva procesima reorganizacije i restrukturiranja (Meir, 2012). Razlikuje se od fraze po vremenu trajanja i specifičnim strukturalnim obilježjima (Klima i Bellugi, 1979). Obzirom da u HZJ-u do sada još nisu opisane, cilj ovog rada bio je utvrditi postoje li složenice u HZJ-u, uočiti kako se razlikuju od sintagmi, te opisati njihovu strukturu.

U istraživanju su sudjelovale tri odrasle gluhe osobe. Ispitni materijal činila su četiri zadatka koja su uključivala složenice prezentirane riječima i slikom, te parove rečenica sa složenicama i sintagmama. Cilj je bio izazvati proizvodnju složenica unutar i izvan rečeničnog konteksta. Podaci su obrađeni deskriptivnom analizom oslanjajući se na obilježja strukture složenica drugih znakovnih jezika.

Dobiveni rezultati ukazuju na to kako su složenice dio HZJ-a. Osim toga, pokazalo se da se složenice i sintagme u HZJ-u razlikuju po parametru trajanja. Strukturalna obilježja složenica u HZJ-u pokazala su sličnosti s drugim znakovnim jezicima: ritmičku kompresiju, promjenu pokreta, širenje obilježja s jednog znaka na drugi, konstantnost dominantne ruke i pojavu prijelaznog pokreta.

Ovo istraživanje doprinosi opisu gramatike HZJ-a kroz opis strukturalnih obilježja složenica HZJ-a. Uočene sustavnosti potvrđuju gramatičnost HZJ-a koji se otkriva kao kompleksni jezični sustav.

CHARACTERISTICS ON THE STRUCTURE OF COMPOUNDS IN CROATIAN SIGN LANGUAGE

Matea Lukačin

Mentor: doc. dr. sc. Marina Milković

Diplomski studij Logopedije

SUMMARY

Compounding is a morphological process (Plug, 2003), which is very extensive and productive among the sign languages (Meir, 2012). Combining a several words from a language results in the emergence of a new word – a compound, whose final form emerges by processes of reorganization and restructuring (Meir, 2012). Compound is different from the phrase by duration parameter and specific structural features (Klima and Bellugi, 1979). So far, compounds are not described in HZJ. The goal was to determine whether there are compound in HZJ, spot how they differ from the phrases, and describe their structure.

Three deaf adults participated in the study. The test material consisted four tasks which included compounds presented in words, image, and the pairs of sentences with compounds and phrases. The goal was to induce the production of compounds inside and outside of the context of the sentence. Data were analysed by means of descriptive analysis, relying on structural features of compounds from other sign languages.

The obtained results show that in general, compounds are part of HZJ. It was shown that compound and phrases in HZJ differ according to the duration parameter. The structural characteristics of the compounds in HZJ showed similarities with other sign languages: the change of the movement, the spread of characteristics from one sign to another, the constancy of the dominant hand and the emergence of the transitional movement.

This research contributes to HZJ grammar description through description of structural characteristics of compounds. Observed regularity confirm grammaticality of HZJ which is confirmed as a complex linguistic system.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
1.1. Morfološki procesi tvorbe riječi.....	1
1.1.1. Tvorba riječi u govornim jezicima.....	3
1.1.2. Tvorba riječi u znakovnim jezicima.....	4
1.2. Struktura složenice u znakovnim jezicima.....	5
1.2.1. Fonološka i prozodijska obilježja.....	5
1.2.2. Morfološka obilježja.....	8
1.2.3. Sintaktička obilježja.....	9
1.2.4. Semantička obilježja.....	10
1.3. Pregled strukture složenice u znakovnim jezicima.....	12
1.3.1. Američki znakovni jezik (ASL).....	12
1.3.2. Beduinski znakovni jezik (ABSL).....	15
1.3.3. Talijanski znakovni jezik (LIS).....	18
1.3.4. Australski znakovni jezik/auslan(ASF).....	19
1.3.5. Britanski znakovni jezik (BSL).....	20
2. PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA.....	22
3. METODE ISTRAŽIVANJA.....	23
3.1. Sudionici istraživanja.....	23
3.2. Način prikupljanja podataka.....	23
3.3. Opis ispitnog materijala.....	23
3.4. Metode obrade podataka.....	25
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA.....	27
4.1. Razlikovna obilježja složenice i sintagme u HZJ-u.....	29
4.2. Vrste složenica u HZJ-u.....	34
4.2.1. Znak-znak složenice.....	35
4.2.2. Klasifikator složenice.....	36
4.2.3. Složenice nalik sricanima.....	36
4.2.4. Hiperonim složenice.....	38
4.3. Strukturalna obilježja složenica u HZJ-u.....	38
4.3.1. Vremenska redukcija.....	38
4.3.2. Promjene pokreta.....	39
4.3.3. Širenje obilježja s jednog na drugi znak.....	42
4.3.4. Konstantnost nedominantne ruke.....	45
4.3.5. Prijelazni pokret.....	45
4.4. Varijabilnosti u strukturi.....	44
5. ZAKLJUČAK.....	50
6. LITERATURA.....	51

1. UVOD

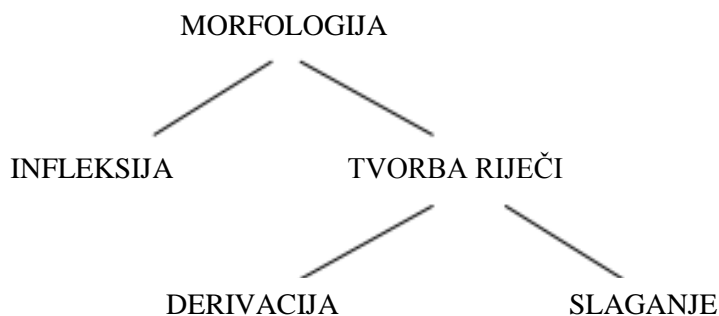
Jezik je sustav konvencionalnih govornih, manualnih ili pisanih simbola pomoću kojih se ljudi izražavaju unutar svojih socijalnih grupa i unutar svoje kulture (Robins i Crystal, 2018). Znakovni jezici su sustavi komunikacije čiji su artikulatori ruke, tijelo i lice. Produciraju se kroz dimenziju prostora, a percipiraju vizualno – osjetilom vida (Meir, 2012). Zato se kaže da su to jezici vizualnog modaliteta. Suprotno njima, govorni jezici pripadaju auditivnom modalitetu. Artikulatori govornih jezika su sljedeći izvršni govorni organi: jezik, meko nepce, donja čeljust, usne, mišići lica, zubi, nadzubni greben, tvrdo nepce i ždrijelo (Macquarie University, 2009). Produkcija ovakva sustava govorno-jezične komunikacije realizira se u obliku zvučnih valova, a percepcija se odvija putem osjetila sluha (Meir, 2012).

Zbog zanimljivih razlika i usporednog egzistiranja, znakovni jezici najčešće su uspoređivani s govornim jezicima s kojim su u dodiru. Razlike u modalitetu neupitno uzrokuju i razlike u lingvističkoj strukturi, kao i procesima unutar jezika. Zbog toga ove usporedbe valja promatrati s oprezom (Meir, 2012). Lingvistika znakovnih jezika poprilično je mlada, a najveći broj prikupljenih podataka tiče se američkog znakovnog jezika (ASL). Pionirom ovog područja smatra se William Stokoe, koji je 1960. godine prikazao prirodu i strukturu ASL-a te izveo opće zaključke o temeljnoj strukturi vizualnog jezičnog modaliteta. Nakon njega iznimne doprinose na ovom području dali su Klima i Bellugi (1979.), Wilbur (1985), te Brentari (1998), ali i mnogi drugi. Danas je ovo područje predmetom interesa mnogih istraživača; opisuju se zakonitosti različitih znakovnih jezika, a zanimanje lingvista izazvao je i hrvatski znakovni jezik (HZJ). Unatoč tome, u Hrvatskoj HZJ nije prepoznat kao jezik niti se koristi u edukaciji Gluhih osoba (Milković, Bradarić-Jončić i Wilbur, 2007). Opisivanjem njegovih zakonitosti i struktura nastoji se priložiti dokaze o njegovoj gramatičnosti, ali i pružiti podlogu za novu perspektivu u obrazovanju Gluhih osoba.

1.1. Morfološki procesi tvorbe riječi

Morfologija je dio gramatike koji proučava najmanje značenjske jezične jedinice (morfeme) i oblike promjenjivih riječi (npr. kategorije roda, broja ili padeža kod imenskih riječi te vremena, načina, lica ili glagolskog vida kod glagolskih riječi). (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2015). Navedeno se odnosi na infleksijske procese koji prema Plag (2003)

određuju kategorije važne za odnose među riječima unutar rečenice. Derivacijski procesi i procesi slaganja nemaju sintaktičku težinu kao infleksijski, njihova je uloga vezana za tvorbu riječi (Plag, 2003).

Slika 1. Morfološki procesi (Plag, 2003: 22)

Jezik je dinamičan sustav koji se neprestano mijenja i obogaćuje novim riječima. Svi su jezici podložni stvaranju novih riječi, obzirom na socijalni i tehnološki razvoj društva te nove koncepte koji zahtijevaju i nove riječi. Proces tvorbe novih riječi izranja iz same komunikacije: kada govornik zaključi da nijednom riječju iz svog materinskog jezika ne može precizno izraziti novi koncept, on poseže za odgovarajućom riječi iz stranog jezika ili pak kreira novu riječ koristeći elemente iz vlastita jezika (Muhvić-Dimanovski i Skelin Horvat, 2008).

Nakon pojave nove riječi, događaju se dva iznimno važna socijalna procesa: institucionalizacija i leksikalizacija. Njima se riječ prima u jezik uzimajući u obzir prirodu leksikona, opseg u kojem je ona potrebna, čimbenike koji olakšavaju/otežavaju primanje riječi te ravnotežu između jezične, sociološke i psihološke stvarnosti (Lieber, 2005). U suprotnom, izostankom ovih dvaju procesa, uporaba nove riječi ostaje ograničena na manju skupinu govornika te se u konačnici ista prestaje koristiti (Mikić Čolić, 2014).

Još su dva procesa važna za implementiranje novih riječi u leksikon. To su lingvistički procesi konvencionalizacije i gramatikalizacije (Meir, Aronoff, Sandler, Padden, 2010). Radi se o procesima pomoću kojih forme postaju konvencionalizirane u zajednici nakon čega konačno izranja njihova fonološka i morfološka struktura koja poštuje sva pravila jezika u kojem riječi nastaju (Meir, Aronoff, Sandler, Padden, 2010).

Ovako opisan ciklus riječi sasvim je prirodna pojava u jezicima, a može se reći da je i nužna dinamika koja održava živost jezika kroz stalno pronalaženje i kreiranje novih načina izražavanja (Mikić Čolić, 2014).

Naredni reci nude pregled procesa tvorbe riječi u govornom i u znakovnom modalitetu. Pojam koji će se detaljnije objasniti jest proces slaganja koji će biti definiran kroz oba modaliteta i različite nacionalne znakovne jezike.

1.1.1. Tvorba riječi u govornim jezicima

Obilježje govornih jezika zbog prirode njihova modaliteta svakako jest linearnost. To će se očitovati i kroz opise njegovih morfoloških procesa, koji su u većini slučajeva sekvencijalne prirode (elementi se nadodaju jedan za drugim) (Meir, 2012). Morfološki procesi tvorbe riječi u engleskom jeziku uključuju derivaciju (izvođenje) i slaganje (Plag, 2003). Ovi procesi tvorbe riječi nađeni su i u hrvatskom jeziku (Barić i sur, 2005).

Prema Plag (2003) derivacija je proces kojim se u engleskom jeziku izvodi nova riječ i to dodavanjem veznih morfema na njezinu osnovu. Ovisno o mjestu na kojem se vežu za osnovu nazivaju se prefiksima, sufiksima i afiksima. Sufiksi i prefiksi česti su u engleskom jeziku, smještaju se na kraj ili početak osnove. Afiksi su rjeđa pojava i oni se umeću unutar nekog morfema, pa se nazivaju infiksima (Plag, 2003). Prema Težak i Babić (1996), izvođenje je tvorbeni način u hrvatskom jeziku temeljen na osnovi jedne riječi, a provodi se tako da se iza osnove dodaju nove jedinice koje same nisu ni riječ niti njezina osnova. Izvođenje uključuje sufiksalsnu, prefiksalsnu te sufiksalsno-prefiksalsnu tvorba kojima nastaju izvedenice koje su u tvorbenoj vezi s jednom riječju (npr. *bèzbrižan – bèzbrižnòst*) (Barić i sur, 2005). Slaganje je najproduktivniji proces tvorbe riječi u engleskom jeziku u kojem spajanjem dviju riječi nastaje nova s jedinstvenim značenjem (Plag, 2003). Na ovaj način prema istom principu u engleskom i hrvatskom jeziku nastaju nove riječi – dodavanjem veznih morfema na osnovu riječi. Ipak, ovo nije jedini produktivni mehanizam za proizvodnju riječi u govornim jezicima.

Drugi proces za proizvodnju riječi uočen među govornim jezicima jest slaganje. Kod slaganja nova riječ nastaje kombiniranjem dviju osnova, a produkt takva procesa naziva se složenicom (Plag, 2003). Barić i sur. (2005) bilježe kako je novonastala složenica u tvorbenoj vezi s dvjema riječima (npr. *voda i opskrba – vodoòpskrba*). Prema Barić i sur. (2005) složenica

mora biti u tvorbenoj vezi s dva dijela, a drugi dio može biti samostalna riječ (npr. *brodòvlasnik*) ili osnova složenice s nultim ili kojim drugim sufiksom (npr. *pàdobran_*, *konjòvodac*), pa se zato razlikuju nesufiksalne i sufiksalne složenice. Među dijelovima složenice obično se nalazi spojnik koji ih povezuje – najčešće samoglasnik /o/. Slaganjem se sistematično biraju riječi iz određenih kategorija, a složenice pokazuju predvidljiv obrazac naglasaka. Kako u hrvatskom (Barić i sur., 2005) tako i u engleskom (Plag, 2003) jeziku, slaganje najčešće rezultira proizvodnjom imenica, pridjeva, priloga i glagola. Procesi slaganja u hrvatskom jeziku uključuju složeno-nesufiksalsnu tvorbu (čisto slaganje), složeno-sufiksalsnu tvorbu, srastanje i preobrazbu (Barić i sur., 2005).

1.1.2. Tvorba riječi u znakovnim jezicima

Morfologija osigurava „alate“ za stvaranje novih riječi, a oni proizlaze iz modaliteta jezika. Meir (2012) navodi kako znakovni jezici, iako neistraženi, pokazuju mnoge oblike tvorbe riječi. Izdvaja tri osnovna morfološka procesa u znakovnim jezicima: reduplikaciju, afiksaciju i slaganje. Ovim tvorbenim načinima nastaju složene riječi koje sadrže dodatni morfološki sadržaj u odnosu na početnu riječ na kojoj je proces izvršen (Meir, 2012).

Nadalje, morfološki procesi u znakovnim jezicima mogu biti sekvencijalni ili simultani. Sekvencijalni su procesi, slično kao u govornim jezicima, određeni dodavanjem morfološkog materijala ili fonoloških segmenta na osnovu, te su uglavnom derivacijske prirode. S druge strane, kod simultanih procesa se novo značenje dobiva dodavanjem morfološkog materijala i mijenjanjem značajki postojećih elemenata. U znakovnim se jezicima dakle, simultana morfologija ostvaruje kroz mijenjanje značajki pokreta znaka, kao i kroz manju promjenu oblika šake, ali ista ne uključuje nadodavanje fonoloških segmenata. Tako su, primjerice, u ASL-u znak za eng. *ask* (pitati) i *question* (pitanje) međusobno povezani na sličan način kao imenica i glagol *contrast-contrást* (suprotnost-suprotstaviti) u engleskom jeziku (Meir, 2012). Osim toga, ova skupina procesa ima derivacijska i infleksijska obilježja (Meir, 2012). Ovo je svojstvo specifično za znakovne jezike i vizualni modalitet jer on, zahvaljujući dvama manualnim artikulatorima, omogućava istovremenu produkciju dviju osnova (Quer, Cecchetto, Donati, Geraci, Kelepir, Pfau i Steinbach, 2017). Meir (2012) bilježi kako su i sekvencijalni i simultani procesi pronađeni u oba modaliteta, međutim u govornim jezicima su zastupljeniji sekvencijalni, dok u znakovni

jezici obiluju simultanim procesima. Slijedi pregled morfoloških načina tvorbe riječi pronađenih u znakovnim jezicima: reduplikacije, afiksacije i slaganja.

Proces reduplikacije slijedi jednostavno pravilo po kojem više forme predstavlja više sadržaja (Lakoff i Johnson, 1980 navedeno u Meir, 2012). Reduplikacija se ostvaruje jednostavnim ponavljanjem nekih fonoloških segmenata. Primjena ovog tvorbenog načina u znakovnim jezicima očituje se kroz množinu i distribuciju imenica; ponavljanje, trajanje, habitualnu aktivnost kod glagola, te povećanje veličine i/ili intenziteta kod pridjeva (Meir, 2012).

Afiksacija je termin ranije spomenut među govornim jezicima. Sekvencijalna afiksacija jako je rijetka pojava u znakovnim jezicima, a objašnjenje toga možda se krije u činjenici da su znakovni jezici puno mlađi od govornih, te spomenute strukture još nisu identificirane. Kao posljedica ovog procesa, sufiks i osnova na koju se on spoji ponašaju se kao jedinstvena leksička cjelina koju drugi elementi ne mogu narušiti. Simultana afiksacija opisanim procesima nadodaje još i promjene parametara pokreta osnove – njegove kvalitete i smjera. (Meir, 2012).

Treći morfološki uređaj kojim raspolažu znakovni jezici jest slaganje. Prema Meir (2012), slaganje je proces tvorbe novih riječi iz već postojećih, koje su dio rječnika jezika. To znači da se kombinacijom dviju ili više postojećih dobiva sasvim nova riječ s novim značenjem.

1.2. Struktura složenice u znakovnim jezicima

Na svojem putu gramatikalizacije složenica prolazi kroz brojne promjene, točnije kroz procese reorganizacije te restrukturiranja (Meir, 2012). Svaka od tih promjena proizvedena je s ciljem što ekonomičnijeg znakovanja i odvija se po principima modaliteta, ali i specifičnostima jezika u kojem se javlja. Na sljedećim će se stranicama kroz jezične sastavnice detaljnije opisati struktura složenice u vizualnom modalitetu.

1.2.1. Fonološka i prozodijska obilježja

Fonološka i prozodijska obilježja usko su povezana i moglo bi se reći da je nemoguće promatrati jedne bez da se zahvati i druge. Ovo je vidljivo i iz Brentarinog (1998) Prozodijskog modela strukture znaka koji se smatra najobuhvatnijim modelom ovakve vrste. Ona je podijelila fonološke parametre znaka na: mjesto artikulacije, oblik šake, orijentaciju dlana i prstiju,

nemanualne karakteristike, te vrstu pokreta. Plag (2003) definira prozodiju kao termin koji obuhvaća naglasak, ritam i intonaciju. Naglasak se u ASL-u ostvaruje kroz veći intenzitet u produkciji znaka, dulje trajanje, većim opsegom znaka, a ponekad i facijalnom ekspresijom (HandSpeak, 2018). Prema ranije spomenutom Brentari modelu, prozodijske karakteristike se mijenjaju za vrijeme formiranja znaka i artikuliraju se sekvencijalno. Nadalje, kombiniranjem prozodijskih značajki nastaju različite vrste pokreta (Šarac Kuhn i sur., 2006).

Prilikom procesa slaganja i izranjanja strukture složenice, dolazi do brojnih promjena elemenata složenice na fonološkom i prozodijskom planu. Prilikom opisivanja tih promjena ovaj rad oslanjat će se upravo na Brentarin model (1998), kroz opise primjera složenica iz različitih nacionalnih jezika.

Ono po čemu je složenica specifična jest njezino trajanja – ona traje koliko i jedna riječ. U složenici dakle, dolazi do ritmičke kompresije prvog ili obaju elemenata (Klima i Bellugi, 1979). Ovo se odvija brojnim promjenama na razini fonologije, a uz prisustvo prozodijskih promjena.

Prvenstveno, na razini pokreta jedan ili oba dijela složenice gube inherentno ponavljanje te se ona u cijelosti sažima. Zbog ove promjene u konačnici složenica biva kraća od kombinacije istih dvaju znakova unutar fraze. Primjerice, u ASL-u CRVENO i TAJNA kao samostalni znakovi imaju ponavljanje, dok kod složenice JAGODA (CRVENÔ TAJNA) svaki član zadržava samo jedan pokret. U DGS složenici ADVENT (BOĜČEKATI) i ASL složenici LOŠ-UGLED (CRNÔIME), samo druge komponente gube svoju inherentno ponavljanje (Quer i sur., 2017).

Nadalje, Wilbur (2015) bilježi kako se kružni pokret reducira u polukrug, trepereći se mijenja u kratak ili pokret bez kontakta, a dvostruki kontakt se reducira u samo jedan ili kontinuirani pokret. Osim navedenoga, reducirani su kimanje glavom, rotacija, otvaranje i zatvaranje šake.

U nizozemskom znakovnom jeziku (NGT) zabilježena je promjena smjera pokreta kod složenice ULIČNA-SVJETILJKA (POSTOLJĚ̂ SVJETILJKA). Smjer pokreta prvog elementa mijenja se iz silaznog u uzlazni (Quer i sur., 2017). Slično tomu, u njemačkom znakovnom jeziku (DGS) drugi znak složenice OPAT (REDOVNIK̂ ŠEF) mijenja svoj smjer u silazni pokret, čime se omogućava mekša i nesmetanija produkcija. Tome pridonosi i smještanje drugog elementa više u znakovnom prostoru, čime se mijenja mjesto artikulacije (Quer i sur., 2017). Iz

ovoga je vidljivo da se članovi složenice smještaju prostorno bliže jedan drugome (Klima i Bellugi, 1979). Sve je podređeno ujednačavanju obilježja prvog i drugog znaka kako bi složenica imala što više obilježja jedinstvenog znaka.

Quer i sur. (2017) osim promjena pokreta, bilježe i česte promjene oblika šake. Ovo može uključivati djelomičnu ili potpunu asimilaciju oblika šake i to regresivnog (kad je zahvaćen prvi element složenice) ili progresivnog tipa (kad je zahvaćen drugi element složenice). Primjer je ASL složenica PROVJERITI (VIDJETĪ MOŽDA) iz australskog znakovnog jezika (ASF). Prvi znak VIDJETI izvorno ima INDEX oblik šake, dok drugi znak MOŽDA ima Y oblik šake. U složenici su palac i mali prst opruženi već u prvoj komponenti, što rezultira oblikom šake s opruženim indeksom, palcem i malim prstom. Ovakav način promjene se naziva djelomična regresivna asimilacija oblika šake. Još jedan primjer je DGS složenica ADVENT (BOĠ ĆEKATI) kod koje dolazi do potpune progresivne asimilacije oblika šake. Naime, prvi znak je šaka 3 i producira se blagim pokretom prema gore visoko u prostoru znakovanja. Drugi znak se izvodi šakom 5 i brzim ponavljanim kontaktom s ipsilateralnim ramenom. U složenici se šaka 3 kreće od svog početnog položaja prema ramenu kojeg dotiče jednom. Promjene se očituju u sljedećem: gubitak pokreta prvog znaka, gubitak ponavljanja drugog znaka i progresivna asimilacija oblika šake (Quer i sur., 2017).

Nadalje, kod složenica je uočena promjena koju Quer i sur. (2017) nazivaju *širenje nedominantne ruke*. Naime, ako je prvi znak jednoručan, nedominantna ruka drugog znaka zauzima svoje mjesto artikulacije i oblik šake već za vrijeme prvog znaka. Kod ASF složenice VJEROVATI (MISLITĪ DRŽATI) ova asimilacija je vidljiva u pojavi šake 5 koja se postavlja u neutralan položaj dok dominantna ruka artikulira MISLITI. Ovo je također primjer potpune regresivne asimilacija oblika šake jer je MISLITI produciran s 5 oblikom šake, umjesto INDEXOM. Slično tome kod ASL složenice LOŠ-UGLED (CRNŌ IME), nedominantna ruka znaka IME postavlja se u neutralnom prostoru već na početku, dok dominantna ruka artikulira CRNO (Quer i sur., 2017).

Postoje slučajevi kada simultane složenice oba znaka zadržavaju svoju fonološku formu. Po definiciji ovo implicira da su oba znaka jednoručna i da se u složenici jedan od znakova prebacuje na nedominantnu ruku, pa se oba produciraju istovremeno (Quer i sur., 2017). Nadalje, postoje i slučajevi kada se složenica tvori od dva dvoručna znaka, pa dolazi do redukcije. Primjerice, NGT složenica VIKEND sastoji se od znakova SUBOTA I NEDJELJA.

SUBOTA se izvorno znakuje kontaktom dviju A oblika šake, a NEDJELJA na isti način, ali B oblikom šake. U složenici jedna ruka preuzima A, a druga B oblik šake i kao takve dolaze u kontakt.

Nije rijetka pojava da se prvi znak mijenja prema drugome na način da postaje dvoručan i simetričan poput prvog. Primjer za to je složenica SPAVAĆICA (SPAVATI[̂] HALJINA). SPAVATI je jednoručan znak koji se producira šakom 5, silaznim pokretom koji počinje ispred lica. HALJINA je dvoručan znak artikuliran s dvije šake 5 ispred trupa i također ima silazan pokret. U složenici SPAVATI postaje dvoručan znak čime se dva elementa stapaju u jedinstveni kontinuirani pokret. Ovakva složenica ima jedan slog (Quer i sur., 2017). Slično tome u ASL složenici NUDIST (GOL[̂]JURITI) oba znaka izvorno imaju po jedan silazni pokret. Kada su spojeni unutar složenice, zajedno ostvaruju jedan slog. Očigledno stapanje pokreta može ovisiti o fonološkim promjenama koje utječu na pokret, kao što je ranije i opisano (Quer i sur., 2017). Teško je uočiti male razlike u ritmu koje su posljedica slaganja, pa nije ni čudno da se ranije ove strukture nisu previše analizirale. One odgovaraju intonacijskim promjenama u govornom jeziku. Strukturalne promjene koje deformiraju izvorne znakove vode ka njihovom sljubljivanju u složenici (Klima i Bellugi, 1979).

1.2.2. Morfološka obilježja

Kako je ranije navedeno, morfološki procesi u znakovnim jezicima mogu biti sekvencijalni i simultani. Ova se zakonitost očituje i u strukturi složenica. Tako složenice u znakovnim jezicima mogu biti sekvencijalne i simultane.

Prema Quer i sur. (2017), sekvencijalne su složenice one kod kojih se elementi znakuju sekvencijalno - jedan za drugim. Kod nekih je puni oblik oba elementa zadržan, dok kod drugih dolazi do fonološke redukcije ili asimilacije. Proces asimilacije odvija se na oba elementa složenice.

Prema istim autorima drugi tip čine simultane složenice i za ovaj tip ne postoji ekvivalent u govornim jezicima. Kod njih se elementi složenice produciraju simultano na oba manualna artikulatora, dakle sve složenice ovoga tipa su dvoručne (jedna znakuje dio prvog, a jedna dio drugog znaka). Sve simultane složenice uključuju redukciju forme. Quer i sur. (2017) bilježe

kako je identifikacija simultanih složenica nerijetko zahtjevana zbog procesa asimilacije koji ih zahvati prilikom tvorbe. Isti autori navode kako simultanim složenicama uvelike nalikuju klasifikatori – složene konstrukcije kod kojih je dominantna ruka klasifikator rukovanja (oponaša manipulaciju objektom), a nedominantna je statični klasifikator entiteta koji predstavlja podlogu. Svi elementi mogli bi postojati kao samostalni jednoručni znakovi, a činjenica da se oblikuju u kompleksne forme mogla bi ih svrstavati upravo u simultane složenice (Quer i sur. 2017).

Quer i sur. (2017) bilježe kako u nekim slučajevima redosljed elemenata u složenici znakovnog jezika biva promijenjen. Ova zamjena za posljedicu ima raspored elemenata koji omogućava brže i kontinuiranije znakovanje, te veću povezanost dvaju elemenata. Primjerice u NGT složenici ULIČNA-SVJETILJKA (POSTOLJĚ SVJETILJKA) došlo je do zamjene mjesta elementima, nakon čega se odvio niz fonoloških i prozodijskih promjena koje su dodatno pojednostavile izvođenje složenice.

1.2.3. Sintaktička struktura složenice

Meir (2012) je proučavala položaj složenice unutar rečenice, te je zabilježila kako se složenica unutar nje ponaša kao jedna riječ. Pod tim smatra da se njezine sastavnice ne mogu mijenjati neovisno jedna o drugoj. Prema Scalise i Vogel (2010), složenice čine anomaliju u gramatičkim konstrukcijama, obzirom da su riječi, ali istovremeno sadržavaju „unutarnju sintaksu“ koja je nevidljiva. Nazivaju ih točkom gdje se spajaju sintaksa i morfologija, jer su one morfološke konstrukcije najbližnje sintaktičkim konstrukcijama. U daljnjem tekstu promatrat će se ranije navedena „unutarnja sintaksa“ složenice.

Sintaktički gledano elementi složenice mogu biti u odnosu u kojem je jedan nadređen drugom (subordinirane složenice) ili pak mogu biti strukturalno simetrični (koordinirane složenice) (Quer i sur., 2017).

Složenice koje sadržavaju sintaktičku glavu i modifikator nazivaju se subordinirane složenice (Baker i sur., 2016). Isto ih definiraju Quer i sur. (2017) – kao složenice koje imaju unutarnju kategorijsku glavu koja se nužno ne preklapa sa semantičkom glavom složenice. Ovome ide u prilog egzocentrična složenica JAGODA (CRVENŌ TAJNA) koja semantički gledano nema glavu, ali u ovakvoj analizi ima – glava je TAJNA, a modifikator CRVENO.

Koordinirane složenice prema (Quer i sur., 2017). nazivaju se još i ko-složenice ili dvandva složenice i kod njih elementi stoje u strukturalno simetričnom odnosu. Niti jedan od elemenata ovakve složenice nema modificirajuću ulogu ili posebnu funkciju (Baker i sur., 2016). Prema Meir, (2012), to su one složenice kod kojih su elementi jednaki, a značenje je pojam nadređen njima – njihova zajednička kategorija. Ovakve složenice nalazimo u ASL-u: VOZILA (AUTÔ AVION̂ VLAK), GLAZBENI-INSTRUMENTI (KLARINET̂ KLAVIR̂ GITARA), NAKIT (PRSTEN̂ NARUKVICÂ OGRLICA) ili pak ZLOČIN (UBITĪ UBOSTĪ SILOVATI) (Meir, 2010). U NGT-u postoji već ranije spomenuta koordinirana složenica za vikend, koja se sastoji od riječi SUBOTA i NEDJELJA (Baker i sur., 2016). Prema Quer i sur. (2017) u koordinirane složenice ubrajaju se i one kod kojih su elementi, iako strukturalno ravnopravni, semantički potpuno nepovezani. Njihovo je značenje potpuno nepredvidljivo. Primjerice iz TID-a: UPAMTITI (MISLITĪ STAVITI) i GLUH (UHŌ USTA).

1.2.4. Semantička struktura složenice

Prema Lee Baker (1988) prilikom slaganja uz novu strukturu izranja i novo značenje. Točnije, značenje novonastale strukture razlikuje se od značenja zasebnih elemenata složenice u frazi. Kada govorimo u terminima sekvencijalnih struktura, semantički se složenice dijele na one čije je značenje transparentno (endocentrične) i one čije se značenje iz njenih elemenata ne može vidjeti (egzocentrične) (Quer i sur., 2017).

Prema Quer i sur. (2017) značenje endocentričnih složenica je transparentno – predvidljivo je iz elemenata složenice. Prema Fabb (1998) endocentrične složenice su one kod kojih jedan od elemenata predstavlja glavu i taj element je nositelj značenja čitave složenice. Prema Plag (2003) termin glava se generalno koristi za najvažniju jedinicu kod kompleksnih lingvističkih struktura. Drugi dio – modifikator modificira značenje glave (Lepic, 2016). S obzirom na poziciju glave, složenice mogu biti desno-usmjerene (eng. *right-headed*) i lijevo-usmjerene (eng. *left-headed*). Ova usmjerenost je uglavnom dosljedna i sistematična unutar jezika. Tako su prema Meir (2012) složenice u engleskom jeziku desno, a u hebrejskom lijevo-usmjerene. U DGS-u imamo primjer složenice OPAT (REDOVNIK̂ ŠEF) čija je glava desno usmjerena, a lijevi element je modifikator (Baker, van den Bogaerde, Pfau, Schermer, 2016). Međutim, postoje i jezici kod kojih su moguće obje orijentiranosti, kao što je japanski. U ASL-u

postoje desno-usmjereni primjeri kao MASNICA (PLAVŌ TOČKA) i lijevo-usmjereni primjeri kao PRESPAVATI (SPAVATĪ IZLAZAK-SUNCA) (Meir, 2010). Prema Lepic (2016) znak-znak složenice u ASL-u usmjerene su desno.

Egzocentrične složenice su one koje nemaju glavu - dio koji nosi značenje cijele složenice (Meir, 2012). Značenje dakle, nije predvidljivo i ne može se iščitati iz značenja jednog ili drugog elementa (Quer i sur., 2017). Tako su primjerice u izraelskom znakovnom jeziku (ISL) izvorne složenice, koje nemaju hebrejski par, uglavnom egzocentrične (BOLEST→GROZNICA ČAJ) (Meir, 2010). Prema Klima i Bellugi (1979), mnoge su složenice u ASL-u egzocentrične: OZBILJNO (SIGURNŌ RADITI), POŽALITI (ĆĒ ŽALITI), SLUČAJNO (KRIVŌ DOGODITI). U mnogim drugim slučajevima teško je odrediti je li složenica endo ili egzocentrična, primjerice kao kod SLAGATI-SE (MISLITĪ SLIČNO), BILJKA (CVIJET RAST). Još jedan primjer koji navode Klima i Bellugi (1979) je JAGODA (CRVENŌ TAJNA) – jagoda jest nešto crveno, ali se iz složenice ne može transparentno zaključiti da se radi upravo o njoj.

Klima i Bellugi (1979) zabilježili su neke leksikalizirane složenice čije značenje nije predvidljivo iz elemenata. U primjerima IZ ASL-a koji slijede uočljivo je kako se elementi složenice smatraju semantičkom cjelinom unutar rečenice. PLAVŌ TOČKA označava masnicu, a KREVEŤ MEKANO označava jastuk.

1. PLAVŌ TOČKA ZELENO, MUTNO ŽUTO. [+]
2. MOJ KREVEŤ MEKANO TVRDO.

Rečenica 1. ne znači doslovno: “Plava masnica je zelena i žućkasta“, već: „Masnica je zelena i žućkasta.“ Jednako tako rečenica 2. ne znači: „Moj mekani krevet je tvrd.“, već: „Moj jastuk je tvrd.“ Po jednakom semantičkom principu ponašaju se i složenice u BSL-u, ISL-u, ASF-u, IPSL-u te novozelandskom znakovnom jeziku (NZSL) (Klima i Bellugi, 1979).

1.3. Pregled strukture složenice u znakovnim jezicima

1.3.1. Američki znakovni jezik (ASL)

Prema Lepic (2016) u ASL-u se slaganje definira kao proces kojim se tvore leksičke konstrukcije od dvije nezavisne riječi, a koje tako spojene imaju jedinstveno značenje. Ono što je važno naglasiti je sljedeće: da bi se riječ smatrala složenicom, važno je da ista podliježe pravilima i principima morfologije ASL-a, kako bi se svi znakovatelji mogli točno i bez greške razumjeti (Lepic, 2016). U konačnici, uloga jezika u komunikaciji jest precizno prenošenje poruka među komunikacijskim partnerima, a pravila i zakonitosti to i omogućavaju

Lepic (2016) je prikupio podatke različitih autora i prema njima među složenicama ASL-a uočio pet sekvencijalnih vrsta:

1. *Sricane složenice* (znak + riječ koja se sriče ručnom abecedom)

Prema Quer i sur. (2017) posuđivanje iz okolnih govornih jezika vrlo je česta pojava u znakovnim jezicima. Kod ovakvih složenica jedan element je srican, točnije preuzet iz manualne abecede (Quer i sur., 2017). Sricana riječ može biti prva ili zadnja – poredak nije određen, te može sadržavati jedan ili više sricanih slova (Quer i sur., 2017). Jedini uvjet tiče se sljedećeg: ako znak čiji je ASL *gloss* isti kao i riječ iz engleskog predstavlja drugo značenje, onda se dodatno koristi sricana riječ engleskog. Primjerice engl. *payroll* (platni spisak) – *roll* se sriče pošto taj znak u ASL-u označava kružno kretanje nečega, a ne označava list papira kao u govornom jeziku, dakle značenje im je različito (Padden, 1998 navedeno u Lepic, 2016).

2. *Lančane složenice* (znak + njezin sricani sinonim iz govornog jezika)

Prema Humphries i McDougal (1999) ovaj tip složenice koristi se kao alat kod podučavanja gluhe djece engleskom jeziku (PODUČAVATI U-Č-I-T-E-LJ). Na taj se način povezuju sinonimi iz oba jezika. Nadalje, u konverzacijskom kontekstu koriste se za učvršćivanje značenja izrečenog. Primjerice, kada neki znak nije široko poznat, dodavanjem sricane riječi iz engleskog utvrđuje se točno značenje.

3. *Klasifikator složenice* (znak + klasifikator)

Prema Klima i Bellugi (1979), ovaj tip složenica čine znak i klasifikator koji određuje veličinu i oblik objekta, a Meir i sur. (2010) ga bilježe kao SASS (*Size and Shape Specifier*). Primjer iz ASL-a koji navode Klima i Bellugi (1979) odnosi se na znak za zidni sat čiji klasifikator opisuje uspravni plosnati disk, što upućuje na oblik koji ima zidni sat. Pronađeno je kako se SASS unutar

složenice najčešće smješta na drugo mjesto. Kao primjerice u turskom znakovnom jeziku (TID) kod znaka za DVD optički disk (D-V-D̂ cl.: disk), te u NGT-u znak za bazen (PLIVATĪ cl.: kvadrat) (Quer i sur., 2017).

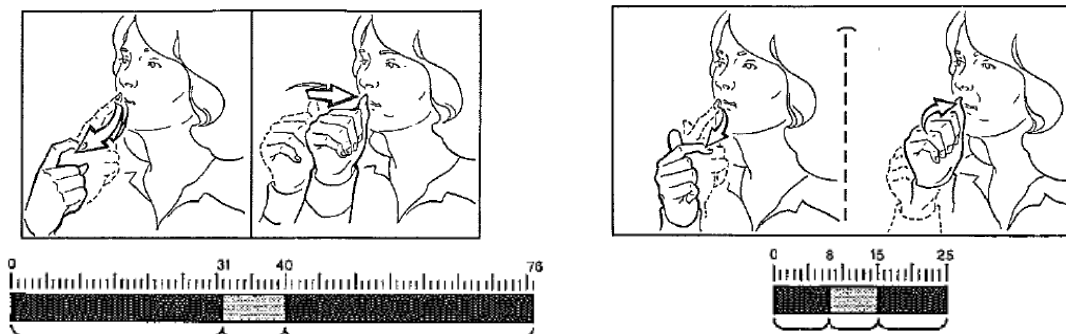
4. Hiperonim složenice (znak + znak + znak)

Prema Klima i Bellugi (1979), ovaj tip složenice kombinira više znakova kojima se naznačuje nadređeni pojam. On predstavlja kategoriju u koju spadaju koncepti elemenata složenice. Primjerice, značenje složenice LOPATÂ ĆEKIĆ̂ S-J-E-K-I-R-A je kategorija alata koja je nadređena svim trima elementima složenice.

5. Znak-znak složenice (znak + znak)

Ova skupina složenica kombinira dva znaka bez nužnog reduciranja istih. One su uglavnom transparentne, a oba znaka moguće je prepoznati unutar složenice, kao kod MATEMATIKÂ SAT, što označava matematiku kao predmet u školi.

Klima i Bellugi (1979) prvi su opisali proces slaganja u ASL-u. U svojoj studiji usporedili su složenice i fraze, te uočili razlike u temporalnom ritmu, koji je analogan intonacijskim obrascima u govornom jeziku.

Slika 2. a) Trajanje elemenata u frazi; b) Trajanje elemenata u složenici (vremenske linije predstavljaju videosnimku i odražavaju trajanje znakova u crnim dijelovima te prijelazni pokret u sivim dijelovima) (Klima i Bellugi, 1979: 214)

Uočena je ritmička kompresija zbog koje trajanje složenice iznosi polovičnu vrijednost od ukupnog trajanja njezinih zasebnih znakova. Na Slici 2. prikaz je razlika između složenica i fraza u ASL-u temeljen na prozodijskim karakteristikama. Na njoj se mogu uočiti razlike u trajanju fraza i složenica, te strukturalne promjene koje izranjaju formiranjem složenice. Ritmička kompresija posljedica je promjena na razini elemenata složenice:

1. Promjene pokreta prvog znaka

Karakteristike pokreta prvog znaka slabe i reduciraju se. On gubi svoju napetost i ponavljanje te postaje nenaglašeni dio složenice. Pokret s jednim ili dva kontakta, naizmjenični (eng. *alternating*), te ponavljajući pokret (zavijeni ili skokoviti) – svima im je reducirana duljina i oslabljena napetost. Kružni pokreti imaju u svom najkraćem obliku kratki zastoj kao kod znaka SLIČITI (LICE SNAŽNO). Jednoručni znakovi reducirani su na jedan kratak kontakt ili zastoj u trajanju od svega nekoliko milisekundi, te predstavljaju sami početak znaka (Klima i Bellugi, 1979). Pokazalo se da je prvi je pokret u odnosu na drugi drastično reduciran.

2. Promjene pokreta drugog znaka

Drugi element složenice, ako je neflektiran, gubi ponavljanje i pokret. Primjerice OZBILJNO (SIGURNÓ RADITI), TEK-JEDVA-DOVOLJNO (DOBRÓ DOVOLJNO), STRANAC (LICE NOVO), ŽUTI-TISAK (ŽUT KNJIGA). Nema slabljenja znaka – napetost drugog elementa ostaje ista ili se povećava, što se očituje kroz napinjanje mišića i veću brzinu pokreta. Neki od primjera složenica u kojima drugi znak ima dodatnu napetost su MASNICA (PLAVÓ TOČKA), LOŠ-UGLED (CRNÓ IME), EPIDEMIJA (BOLESNÓ ŠIRITI) i DOBRO-RASPOLOŽENJE (OSJEĆATÍ DUH) (Klima i Bellugi, 1979).

Znak RASTI ima jedan otvarajući pokret kao glagol u rečenici „Cvijet raste.“, ali u složenici CVIJET RAST [+], gdje znači „biljka“, RAST ima mali ponavljajući dio karakterističan za imenice – uslijed slaganja sačuvan je infleksijski obrazac (Klima i Bellugi, 1979).

U većini analiziranih primjera drugi znak se pokazao semantičkom osnovom (glavom) složenice (npr. vrsta škole → ISUŠ ŠKOLA), iako je bilo i obrnutih primjera (npr. uštedeni novac za hitne slučajeve → NOVAC IZA).

3. Ujedinjenje razmještaja ruku (eng. *Unification of Manual Arrangement*)

Kad je jednoručni znak izveden u izolaciji, ruka koja ga ne izvodi je u položaju odmora ili uz tijelo znakovatelja. Kod znakovanja fraze CRN IME (za prvi znak koristi se jedna, a za drugi znak dvije ruke), slobodna ruka ne dolazi na mjesto artikulacije sve dok ne počne drugi znak. Nedominantna ruka kao lokacija leži iza aktivne ruke. S druge strane, kod leksikaliziranih složenica nedominantna ruka drugog znaka složenice javlja se na početku složenice s vidljivim mjestom artikulacije i oblikom šake, kao da oba dijela složenice zahtijevaju dvije ruke. Znak CRN izvodi se jednoručno, znak IME ima jednu aktivnu ruku, a druga je nedominantna. Osim

toga, nedominantna ruka znaka IME pojavljuje se od početka složenice, dakle za vrijeme oba njena elementa, pokazujući da u se i u formi ta dva znaka ponašaju kao jedinstvena cjelina (Klima i Bellugi, 1979).

4. Promjene prijelaznog pokreta

Ono što se javlja među složenicama jest prijelazni pokret – kratki pokret koji ih povezuje. Njegova obilježja također su reducirana (Meir i sur. 2012) i to prostorno – približavanjem elemenata u znakovnom prostoru. Takvi primjeri su BIBLIJA (ISUS̄ KNJIGA) i NASTAVITI-RAZMIŠLJATI-O (MISLITĪ DIRNUTI [+]) (Klima i Bellugi, 1979). Osim toga, završna pozicija znaka može se koristiti kao početna pozicija sljedećeg. Tako se kod NOVOSTI (UZBUĐENJĒ INFORMIRATI [+]) ruke kod prvog znaka podižu uz tijelo do početne pozicije za INFORMIRATI [+], umjesto da se široko razdvoje (Klima i Bellugi, 1979). Radikalniji primjeri pronađeni su kod leksikaliziranih složenica kada kompresija integrira pokrete dva znaka u jedan povezani tijek. Meki prijelaz između njih uključuje aspekte pokreta oba znaka, kao što je slučaj u primjeru DOBRŌ DOVOLJNO. Slično tome, u složenici SLJEDEĆI-DAN (SUTRĀ JUTRO) ruka ide od početnog položaja znaka SUTRA i kreće se u jedinstvenom otvaranju i okretanju direktno do završnog JUTRO, čija je nedominantna ruka producirana od početka složenice. Oba je znaka i dalje moguće identificirati, iako je došlo do vremenske kompresije u složenici (Klima i Bellugi, 1979).

1.3.2. Beduinski znakovni jezik (ABSL)

ABSL se formirao prije od prilike 80-ak godina nakon rođenja nekoliko gluhe djece u beduinskoj zajednici. Smatra se mladim jezikom i kao takav pruža mogućnost proučavanja ranih procesa u jeziku, pa tako i fenomena složenica. Važno je naglasiti kako se u njemu nije pojavila infleksijska morfologija, a kao najproduktivniji morfološki uređaj ABSL nudi upravo slaganje. (Meir i sur., 2010).

Proces slaganja u ABSL-u može se opisati na sljedeći način: kada u jeziku nedostaje leksička jedinica za imenovanje nekog koncepta, znakovatelj je sam kreira spajajući dvije ili tri postojeće riječi u novu s odgovarajućim značenjem. Svaka od tih riječi ima semantičku poveznicu s konceptom koji se želi imenovati. Uporaba nerijetko počinje dugačkim nestrukturiranim nizovima riječi, no vremenom se oni reduciraju na dva do tri člana koja su

strukturirana i dosljedno se koriste. Prema Meir i sur. (2010) slaganje u novijim jezicima dakle, nije rezultat spajanja dviju riječi, već sužavanja i eliminiranja elemenata dugog niza sve dok ne ostanu dvije. Struktura izranja kada tipovi riječi koje opisuju koncept dobivaju sličnu funkciju i određeni redosljed.

Generalno su Meir i sur. (2010) u ABSL-u razvrstali složenice u tri stupnja konvencionaliziranosti: nekonvencionalizirane se razlikuju među znakovateljima (npr. kod znaka za kalendar koriste se znakovi: VRIJEME, VIDJETI, BROJATI, REDOVI, MJESEC, PISATI, RED, PLOSATO, NA-ZIDU, OKRETATI, BROJEVI, PISATI), one s većim stupnjem konvencionalizacije i suženim brojem odabranih riječi s varijacijama u njihovom odabiru i kombiniranju (npr. kod znaka za štednjak koriste se znakovi: KUHATI, OKRETATI ŠIROKI-OBJEKT, UMETNUTI), te u konačnici one koje se ne razlikuju među znakovateljima – za njih se može reći da su potpuno konvencionalizirane. Ove posljednje, međutim, Meir i sur. (2010) nisu pronašli u svojoj studiji. Kod druge je skupine uočeno izranjanje značajki karakterističnih za složenice. Meir i sur. (2010) to opisuju trima procesima:

1. Fonološka redukcija

u ABSL-u. Naime, događa se sljedeće: dolazi do skraćivanja pokreta prvog znaka (primjerice ako ima umnožavanja pokreta, ono se gubi), a zatim se isti pretače u prijelazni pokret. U ovim su, dakle, formama pokreti elemenata složenice pomiješani (blended) i daju dojam jednog pokreta u cijeloj složenici. Ovaj tip promjene pronađen je u tri najuniformnija znaka i to uglavnom kod najstarije skupine ispitanika (najstariji su bili u kasnim 40-tima) (Meir i sur., 2010).

2. Asimilacija obila šake

U jednoj obitelji pronađeno je da dolazi do asimilacije oblika šake kod složenice JAJE (KOKOŠ – cl.:mali-ovalni-objekt). Prvi znak preuzima oblik šake drugog (tri raširena savijena prsta) i gubi svoja karakteristična obilježja (imitiranje pokret kljucanja savijenim kažiprstom, dva puta iz ručnog zgloba). Jedina razlika između prvog i drugog znaka ostaje orijentacija dlana – kod prvog je prema dolje, a kod drugog prema gore. Opisani procesi čine složenicu manje ikoničnom (Meir i sur., 20

3. Jačanje strukture

Struktura složenica uglavnom je izražena linearnim slijedom glave i modifikatora. Kod egzocentričnih ili koordiniranih složenica struktura može biti definirana jedino linearno (slijedom članova svake složenice), obzirom da nema hijerarhijskog odnosa između konstituenta složenice (nijedna nije glava). Prema Meir i sur. (2010) iz jezika izranjaju neke strukturalne tendencije:

- a. Klasifikator složenice imaju strukturalnu tendencija smještanja SASS elementa (znaka koji označava veličinu i oblik predmeta na koji se referira) na posljednje mjesto unutar složenice. Primjer iz ABSL-a za ovakav tip složenice jest znak za čajnik (PITI-ČAJ cl.: zaobljeni-objekt) (Meir i sur., 2010).
- b. Kod endocentričnih složenica postoji tendencija smještanja modifikatora na prvo, a glave na drugo mjesto u složenici. Najuniformnije endocentrične složenice imaju ovakav oblik i on je konzistentan među znakovateljima, što je dokaz leksikalizacije (BAKA → MAJKA STAR; DJED → OTAC STAR).
- c. Kod imenovanja mjesta u ABSL-u je jedan znak kažiprst čiji je *gloss*³ TAMO. Ovi znakovi imaju tendenciju smještanja znaka TAMO na prvo mjesto. Primjerice JERUZALEM (MOLIT TAMO), LIBANON (DUGA-BRADA TAMO).
- d. Četvrti tip također uključuje smještanje znaka produciranog kažiprstom na prvo mjesto. U ovom slučaju on je usmjeren prema nekom od dijelova tijela znakovatelja, čime je određen i njegov *gloss*. Primjerice: PAMETAN (GLAVA DOBRO), POGREŠKA (GLAVA SUPROTNO). Ovakve složenice pronađene su i u BSL-u, što ukazuje na to kako je pokazivanje mentalnog ili osjetnog organa bogat izvor za formiranje u znakovnim jezicima.

I u ABSL-u su složenice uspoređivane s frazama, pa su tako Sandler, Meir, Padden i Aronoff (2005) uočili kako je modifikator – glava slijed pronađen u složenicama obrnut od redosljeda pronađenog u frazama. Pronađeno može upućivati na činjenicu da složenice u ABSL-u nastaju gramatikalizacijom fraza.

Složenice u ABSL-u pokazuju kako struktura nije prisutna od samog početka, već se postepeno iz *difuznog jezičnog grumena* oblikuje kroz konvencionalizaciju. Najproduktivnije složenice u ABSL-u su klasifikator složenice (a) i složenice mjesta (c). ABSL kao mladi jezik omogućava da se prouči na koji način se oblikuje lingvistička struktura iz „difuznog jezičnog grumena“ (Meir i sur, 2010).

1.3.3. Talijanski znakovni jezik (LIS)

Prema Branchini (2004) jezik je sustav koji se vremenom mijenja i evoluira. Fluidnost je pojavu u kojoj znak složen od više znakova postaje manje kompleksan u svojoj artikulaciji. Fluidnošću znakova bavi se fenomen asimilacije, a upravo su složenice u znakovnom jeziku najosjetljivije na ovaj proces. On utječe na oblik šake i pokret znaka čineći svojstva dvaju različitih znakova bližima i međusobno manje razlučivima. Također, znakovi gube svoju originalnu ikoničnost i postaju semantički teže dokučivi, lakši za artikulaciju i percepciju sugovorniku (Branchini, 2004). Prema već navedenoj autorici postoje 3 tipa asimilacije:

1. *Anticipatorna (regresivna)*

Ovaj tip asimilacije opisuje prelazak svojstava drugog znaka na prvi – oblik šake drugog znaka postaje oblikom šake čitave složenice. Ovo svojstvo ranije je opisano u ABSL-u (Meir i sur., 2010). Sukladno ovome u LIS znaku ISMIJAVATĪ KOGA prvi znak koji u G obliku šake dodiruje nos, gubi G te prelazi u T oblik šake, a slijedi ga kružni pokret T šake u neutralnom prostoru

2. *Perseverativna (progresivna)*

Radi se o procesu obrnutom od anticipatorne asimilacije: u ovom slučaju neka svojstva prvog znaka perzistiraju prilikom artikulacije drugog znaka. Primjerice znak GLUH u LIS-u isprva je koristio G oblik šake koji dodiruje uho, a zatim B oblik šake koji dodiruje usne. Perseverativnom asimilacijom drugi znak poprima G oblik šake prvog znaka.

3. *Bidirektna*

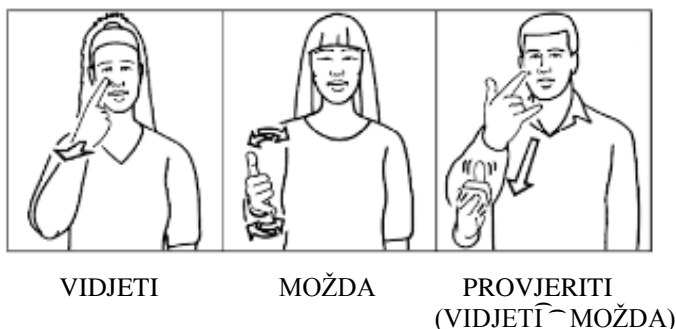
U ovom slučaju složenica ima karakteristike oba znaka od kojih se sastoji. Nadalje, iz fonoloških procesa izranja tendencija korištenja inicijalizacije kod dvoručnih znakova. Dominantna ruka tako poprima oblik slova iz manualne abecede (što je početno slovo odgovarajuće riječi iz govornog jezika) i taj znak poprima finiji oblik šake. Primjerice, znak ZAKON znakovao se s dvije B šake s tim da dominantna tapka po uspravnom dlanu nedominantne. Ovim procesom dolazi do promjene šake dominantne ruke u L oblik, prema početnom slovu riječi zakon (tal. *legge*).

1.3.4. Australijski znakovni jezik (ASF)

Kao u mnogim drugim znakovnim jezicima, i u ASF-u kroz procese prilagodbe dolazi do promjene forme i značenja združenih znakova prilikom formiranja složenice.

1. Promjene prvog znaka

Dolazi do redukcije ili kraćenja pokreta kod prvog znaka složenice. Primjerice kod znaka DIJETE (MALEN̂KRATAK), prvi znak gubi svoju izvorno ponavljanje ili savinutost i zadržava samo jedan kontakt. Slično tome, znak DJEČAK u složenici (nečiji) DEČKO (DJEČAK̂PRIJATELJ) postepeno gubi bočni pokret (eng. *brushing*). Još jedan primjer iste promjene u formi događa se kod znaka PROVJERITI (VIDJETÎMOŽDA). Znak VIDJETI (kažiprst pokazuje oko i odmiče se prema van) gubi svoj pokret prema van i prelazi izravno u pokret prema dolje prema lokaciji drugog znaka MOŽDA (Johnston i Schembri, 2007).

Slika 3. Promjena forme u elementima složenice ASF-a (Johnston i Schembri, 2007: 131).

2. Promjene drugog znaka

Johnston i Schembri (2007) bilježe ispuštanje ponavljajućeg pokreta i kod drugog znaka. Kod znaka RODITELJI (MAJKÂOTAC), oba se znaka produciraju jednim kontaktom, umjesto ponovljenim pokretom. Sličan obrazac vidi se i kod znaka RAJČICA (CRVENÔLOPTICA). U jednoj od varijanti se zavijeni (eng. *twisting*) pokret povezan sa znakom za lopticu potpuno gubi. Ipak, postoje i neke složenice za koje ovo pravilo ne vrijedi, te one zadržavaju svoj ponavljajući ili zavijeni pokret.

3. Promjena dvoručnih znakova

Prema Johnston i Schembri (2007), ako je drugi element složenice dvoručan, nedominantna ruka zauzima svoj položaj već na samom početku složenice. U tom položaju se

zadržava kroz trajanje prvog i drugog znaka. Ovo se javlja kod znakova VJEROVATI (MISLITĪ DRŽATI), SPOMEN (UM ZABOSTI).

4. Prijelazni pokret

Složenica se u ASF-u znakuje kao jedinstvena cjelina, a prijelazni pokret među znakovima izvodi se meko i fluidno. Mnogi od znakova ponašaju se u skladu s ovim principom. Za ovo može poslužiti već spomenuti primjer složenice PROVJERITI kod koje dolazi do asimilacije oblika šake, čime se omekšava i smanjuje prijelazni pokret (kažiprst se mijenja u ILY oblik šake na samom početku složenice) (Johnston i Schembri, 2007).

Konačno, kao posljedice gore navedenih procesa, cjelokupno trajanje složenice biva skraćeno na duljinu trajanja jednog znaka. Navedene promjene odgovaraju opisu monomorfemskih formi gdje se tvrdi da nijedan znak ne smije imati više od dvije promjene oblika šake, pokreta (ne računajući prijelazni pokret), orijentacije i lokacije (Johnston i Schembri, 2007).

Što se tiče semantičkog dijela složenica u ASF-u, prema Johnston i Schembri (2007) iz postojećih komponenti nije moguće predvidjeti značenje nove riječi. Navedeno se veoma dobro može uočiti iz primjera složenice SRETAN (NOŠ DOBRO) iz čijih je elemenata nemoguće ustvrditi njezino točno značenje. Iako katkad postoji veza između značenja složenice i značenja njezinih elemenata, jasno je kako su složenice samostalne semantičke jedinice. Ova promjena u značenju karakteristična je za većinu složenica u ASF-u.

1.3.5. Britanski znakovni jezik (BSL)

Složenica je kombinaciju dvaju slobodnih morfema koji čine novu riječ/znak s drugačijim (ali povezanim) značenjem. Osim toga, kod složenica često dolazi do promjene napetosti prilikom produkcije znaka. Generalno se složenica se ponaša kao jedna jedinstvena riječ. (Sutton-Spence i Woll, 2003). Neke od složenica u BSL-u su posuđenice iz engleskog jezika, a neke su dio BSL-a, ali ih se ne može pronaći u engleskom jeziku. Lingvisti su otkrili konzistentne promjene koje se odvijaju prilikom slaganja dvaju znakova.

Prema Sutton-Spence i Woll (2003) prilikom produciranja složenice, dolazi do promjene ritma unutar znaka, što rezultira njezinom vremenskom redukcijom.

Na razini prvog znaka inicijalna zadržka (H) se gubi. Osim toga, zabilježeno je kako je trajanje prvog znaka zamjetno kraće od trajanja drugog znaka. Prijelazni pokret između prvog i drugog znaka je brz. U drugome znaku gubi se svaki ponavljani pokret. Osim toga, nedominantna ruka drugog znaka javlja se već na početku prvog znaka, dakle na samom početku složenice.

Redukcija se očigledno javlja kod oba elementa složenice: prvi dakle, gubi napetost i ponavljanje, a drugi gubi ponavljanje, ali zadržava napetost. Primjerice, u složenici VJEROVATI (MISLITĪ ISTINA) prvi znak se producira ravno prema dolje, dok se, kad je samostalan, producira prema van. U ovom slučaju radi se o sekvencijalnoj složenici. Sljedeći primjer je simultana složenica MISLITI. Ona se izvodi jednom rukom, ali unutar složenice se dominantnoj ruci pridružuje i nedominantna koja je u pripremi za izvođenje drugog znaka – ISTINA. Još jedan primjer je složenica MINICOM (TELEFONĪ PISAĆI-STROJ) kod koje obje ruke poprimaju oblik šake ili jednog ili drugog znaka (Sutton-Spence i Woll, 2003).

2. PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA

Proces slaganja jako je produktivan za širenje rječnika jezika (Lee Baker, 1988) i razvija se još u ranom razdoblju jezika (Meir i sur., 2010). Dosadašnja istraživanja u različitim nacionalnim znakovnim jezicima prilažu dokaze o produktivnosti slaganja kao tvorbenog procesa u znakovnom modalitetu (Meir i sur., 2010). Međujezičnim uspoređivanjima uočeno je kako postoje univerzalne zakonitosti po kojima se slaganje odvija u različitim znakovnim jezicima, kao i posebnosti koje čine jedinstvenim svakog od njih. Postoji mnogo individualnih varijacija u formi i stupnju produktivnosti. Meir i sur. (2010) tako bilježe kako ih u ASL-u mladi znakovatelji malo koriste, smatrajući ih zastarjelima, pa čak socijalno stigmatizirajućima. Nadalje, Meir i sur. (2010) su prilikom istraživanja ABSL-a naveli kako složenica generalno označava jedan koncept, ujednačena je barem među nekim znakovateljima (u najmanje dvije komponente), te se producira s lakoćom i tečnošću pokreta (bez oklijevanja).

U HZJ-u još nema saznanja o složenicama, stoga je cilj ovog rada utvrditi postojanje složenica u HZJ-u i odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Razlikuje li HZJ složenicu od sintagme?
2. Koje vrste složenica postoje u HZJ-u?
3. Koja su strukturalna obilježja složenica u HZJ-u?

3. METODE RADA

3.1. Sudionici istraživanja

Uzorak ispitanika ovog istraživanja čine tri odrasle ispitanice u dobnom rasponu od 28 do 58 godina. Sve tri su gluhe i hrvatski znakovni jezik im je primarni komunikacijski sustav. Potiču iz obitelji u kojima su svi ili neki od članova gluhi. Sve tri ispitanice su pismene i u tom smislu znaju te u svakodnevnom životu koriste hrvatski jezik. Stanovnice su Republike Hrvatske s područja grada Zagreba i Velike Gorice više od 10 godina.

3.2. Način prikupljanja podataka

Podatke su prikupljale dvije osobe: obje čujuće, od kojih je jedna fluentni znakovatelj HZJ-a. S ispitanicama se komuniciralo isključivo HZJ-om, a isto je zabilježeno videokamerom. Zadaci su osmišljeni na način da izazovu ciljanu složenicu, međutim, zbog postojanja različitih znakova za iste pojmove ili zbog višeznačnosti slika koje su ponuđene kao podražaj, ispitanice su dodatno poticane pitanjima (npr. *Kako još to možete znakovati?* Ili u konačnici: *Može li ovako?*) sve dok se ne bi dobila ciljana složenica ili potvrda da takva struktura zaista postoji.

3.3. Opis ispitnog materijala

Potencijalne složenice za zadatke osmišljene za ovaj rad najvećim brojem prikupljene su iz *Uvodnog seminara o komunikaciji s osobama oštećena sluha* autora Antuna Zimmermana iz 1986-te godine (drugo prošireno izdanje). On ih je u svom radu naznačio kao zbroj dviju ili više samostalnih riječi. Među njima je trebalo odijeliti složenice od fraza, što je u prvom dijelu diskriminirano pretpostavkom da se radi o složenici ako je njezino značenje zabilježeno kao jedna riječ, a fraza ako su u pitanju dvije ili više riječi (primjerice složenica: kazalište = GLUMITI + USTANOVA; fraza: studentski dom = STUDIRATI + DOM). Zimmermanov *Uvodni seminar o komunikaciji s osobama oštećena sluha* poslužio je kao izvor za 35 od ukupno 54 složenica ispitanih ovim radom. Kao izvor za preostalih 19 složenica poslužio je interni rječnik za potrebe nastave snimljen kroz period od četiri godine (2013.-2017.). Na ovakav način obuhvaćene su riječi koje su korištene u Zajednici Gluhih kroz višedesetljetni period.

Za potrebe ovog istraživanja konstruirana su četiri zadatka prezentirana ispitanicama putem *Microsoft PowerPoint* programa. Zadaci su prema podražajima koje koriste povezani u parovima: *Zadatak 1* i *Zadatak 2* čine prvi par, a *Zadatak 3* i *Zadatak 4* drugi. Prilikom ispitivanja, primjeri iz pojedinih skupina složenica unutar zadataka su pomiješani, te su ispitanicama prezentirani nasumično.

Zadatak 1 sastojao se od 40 riječi prezentiranih pismeno na hrvatskom jeziku., a *Zadatak 2* od 40 istih pojmova, ali prezentiranih slikama. Za neke od pojmova bilo je teško pronaći jednoznačnu sliku koja bi izazvala ciljanu složenicu, stoga su uz slike prezentirane i rečenice u kojima nedostaje upravo ciljana riječ drugog zadatka. Cilj ovih dvaju zadataka bio je uočiti hoće li ponuđeni podražaji izazvati produkciju složenica kod ispitanica.

Zadatak 3 osmišljen je po uzoru na zadatak kojim su Klima i Bellugi (1979) diferencirali složenice i fraze u ASL-u. Činilo ga je 20 parova rečenica od kojih jedna je sadržavala složenicu, a druga sintagmu od iste kombinacije riječi. Cilj ovog zadatka bio je prepoznati razlikuje li HZJ složenicu od sintagme.

Zadatak 4 sadržavao je snimke 20 znakovanih složenica koje su se pojavile i u trećem zadatku. Proveden je posljednji kako snimke ne bi utjecale na odgovore u *Zadatku 3*. Ispitanice su trebale kroz intervju objasniti značenje riječi te izvijestiti koristi li se ta riječ među Gluhima. Cilj ovog zadatka bio je ispitati percipiraju li ispitanice prezentirane podražaja kao složenice te provjeriti koriste li se ispitane složenice među Gluhim osobama iz njihove okoline.

Također, važno je napomenuti kako je u zadnjem paru zadataka ponovljeno po 6 primjera iz prvog para. Radi se o 3 primjera koja su se u prethodnim zadacima potvrdila kao složenice (ŠUMA, NAKIT, ABECEDA) i 3 primjera koja nisu (BLIZANCI, SOK i REŽIJE). Ove složenice uvrštene su u sljedeći zadatak slučajnim odabirom. Na ovaj način dodatno su provjerena njihova obilježja, te su iste uspoređene sa sintagmama.

Tablica 1. Primjeri iz sva četiri korištena zadatka

PRIMJERI ZADATAKA	
Zadatak 1	Zadatak 2
RAJČICA	Ljeti se uz ručak jede _____.
Zadatak 3	Zadatak 4
SLOŽENICA: Želio je postati pilot .	 <ol style="list-style-type: none"> 1. Što znači prikazani znak? 2. Koristite li ga Vi osobno? 3. Jeste li vidjeli druge da ga koriste?
SINTAGMA: Nije mala stvar avion voziti .	

3.4. Metode obrade podataka

Za analizu podataka koristio se ELAN (5.2) program, profesionalni lingvistički softver specijaliziran za lingvističku analizu video i audio materijala. Specifično je dizajniran u svrhu dokumentacije te kvalitativnih i kvantitativnih analiza govornih i znakovnih jezika. Analizirane su sve 294 minute prikupljenog materijala. U ELAN-u su izolirani i označeni svi podražaji, te su unutar njih označavane pojavnice složenica i sintagmi. Primjer takvog označavanja je na Slici ?

Nakon obrade podataka u ELAN-u, odabrane su pojavnice složenica i fraza koje ulaze u daljnju analizu. Iste su unesene u tablice programa Microsoft Word, te su složenice i sintagme međusobno uspoređene, detaljno su analizirana fonološka i prozodijska obilježja složenica

(obzirom da su područja drugih jezičnih sastavnica ostala nejasna), te su opisane uočene vrste složenica u HZJ-u.

The screenshot displays the ELAN 5.2 software interface. At the top, there is a menu bar with options: File, Edit, Annotation, Tier, Type, Search, View, Options, Window, Help. Below the menu bar is a video window showing a woman in a black top against a blue background. To the right of the video is a grid with columns: Nr, Annotation, Begin Time, End Time, and Duration. The grid contains 19 rows of data, including words like 'VEČERA', 'ČEŠNJAK', and 'OCAT' with their respective time intervals. Below the grid is a control bar with playback buttons and a selection mode checkbox. At the bottom is a timeline with a scale from 00:00:00 to 00:14:05:00. Several tracks are visible: 'default', 'gloss', 'stim_3', 'sintagma_3', 'složenica_3', 'stim_4', 'složenica_4', and 'dio1 dio_2'. A selection box highlights a portion of the timeline from 00:14:02.150 to 00:14:03.376.

Slika 4. Primjer transkripcije u ELAN programu

4. REZULTATI I RASPRAVA

Analiza podataka uključivala je ukupno 54 različite složenice. Najvećim dijelom radilo se o imenicama, a u dva primjera radilo se o glagolima. Što se morfološke strukture tiče, uočeno je kako su se u zadacima našle samo sekvencijalne složenice. Ovo ne iznenađuje s obzirom da je kao izvor za većinu složenica poslužio *Uvodni seminar* Antuna Zimmermana koji je bilježio samo linearno vezane znakove (dakle one koje je mogao povezati znakom „+“). Osim toga, Meir i sur. (2010) bilježe kako su simultane složenice iznimno rijetke među znakovnim jezicima. Uočeno je da su se ponekad primjeri iz *Uvodnog seminara* pojavljivali kao složenice među ispitanicama, ali s drugim znakovima ili njihovim različitim razmještajem od onoga koji je naveo Zimmerman. Ovo odražava živi proces u jeziku u kojem znakovatelji tragaju za najprihvatljivijom kombinacijom znakova u odnosu na strukturu HZJ-a.

Rezultati su pokazali kako su složenice generalno dio receptivnog i ekspresivnog jezika svih triju ispitanica. U tablici koja slijedi nalaze se postotkom izražene vrijednosti dobivenih složenica za sve 3 ispitanice u prva tri zadatka. S obzirom da se smatra da složenice moraju biti ujednačene barem među nekim znakovateljima u najmanje dvije komponente (Meir i sur, 2010), generalan postotak određen je na način da su u obzir uzete sve složenice u kojima su barem dvije ispitanice proizvele isti odgovor. Osim toga, u trećem zadatku odabirani su primjeri gdje je redoslijed elementima složenice i sintagme bio jednak barem kod dvije ispitanice.

Tablica 2. Postoci produciranih složenica

	PRODUKTIVNOST SLOŽENICA U ZADACIMA		
	1.	2.	3.
ISPITANICA 1	77.5%	75%	55%
ISPITANICA 2	77.5%	75%	75%
ISPITANICA 3	75%	70%	70%
GENERALNO :	85%	80%	75%

Primjeri kod kojih nisu ispunjeni navedeni uvjeti, nisu uključeni u daljnju analizu. U prvom i drugom zadatku radi se o njih 6 (SARMA, SOK, BLIZANCI, REŽIJE, ORKESTAR, KOZMETIKA), a u trećem njih 5 (SOK, BLIZANCI, PAPRIKA, HELIKOPTER, REŽIJE).

Tablica 3. Popis složenica i njihovih *glosseva* iz prva dva zadatka

SUDAC (SUD $\cap$ OSOBA)
PJEVATI (GOVORITI $\cap$ GLAZBA)
KAZALIŠTE (GLUMITI $\cap$ USTANOVA)
MUSLIMAN (ISLAM $\cap$ OSOBA)
SKLADIŠTE (SPREMITI $\cap$ USTANOVA)
TRUDNICA (TRUDNOĆA $\cap$ OSOBA)
BALET (PLESATI $\cap$ BALET)
GARAŽA (AUTO $\cap$ SPREMITI)
PUSTINJA (PRAH $\cap$ POVRŠINA)
ŠUMA (STABLO $\cap$ SVUD-OKOLO)
ČAMAC (BROD $\cap$ VESLATI)
KREVIET (SPAVATI $\cap$ cl.: šake 5, pruženi dlanovi okomiti, jedan prema drugome, prsti opruženi prema naprijed, ravni pokret od naprijed prema tijelu)
RAJČICA (CRVENO $\cap$ cl.: kandža, kružni pokret ispred usta)
HLADNJAK (HRANA $\cap$ cl.: šake 5, pruženi prsti opisuju uspravni pravokutnik ravnim pokretima)
OTOK (MORE $\cap$ cl.: šaka O se polaže vodoravno u neutralni prostor ravnim pokretom odozgo dolje)
CD (C-D $\cap$ cl.: šake malo C, vodoravne i spojene prstima)
ABECEDA (ABC dvoručno)
UREĐIVATI SE (ŠMINKATI $\cap$ ODIJEVATI)
NAKIT (OGRLICA, NAUŠNICA, NARUKVICA)
OTORINOLARINGOLOG (DOKTOR $\cap$ GRLO, NOS, UHO)
RODITELJI (MAMA $\cap$ TATA)
JASLICE (BEBE, OSTAVITI)
DEČKO (MUŠKO $\cap$ PARTNER)
SUPRUGA (BRAK $\cap$ ŽENSKO)
PLJESKAVICA (OKRETATI $\cap$ cl.: šake malo C, vodoravne i spojene prstima)
DIPLOMA (DIPLOMIRATI $\cap$ cl.: indeksi formiraju kvadrat ravnim pokretima)
GUMICA (BRISATI $\cap$ cl.: malo C, dlan prema naprijed, prsti prema gore)
LONAC (cl.: mala C vodoravnim lukom simetrično opisuju krug $\cap$ KUHATI)
KADA (KUPATI-SE $\cap$ cl.: šake 5, pruženi dlanovi okomiti, jedan prema drugome, prsti opruženi prema naprijed, ravni pokret od naprijed prema tijelu)
EKRAN (cl.: indeksi formiraju kvadrat ravnim pokretima) $\cap$ RAČUNALO)
PARFEM (ŠPRICATI $\cap$ cl.: šaka C, dlan usmjeren dolje lijevo, a prsti lijevo)
MED (MAZATI $\cap$ M-E-D)
KAMION (VOZITI $\cap$ KAMION)
OPERA (GLAZBA $\cap$ O-P-E-R-A)
BLIZANCI (BRAT $\cap$ PAR)
SOK (SOK $\cap$ PITI)
REŽIJE (TROŠAK, STRUJA, VODA, PLIN)
KOZMETIKA (ŠMINKATI $\cap$ MAZATI)
SARMA (cl.: spojene kandže se skupljaju svaka na svoju stranu $\cap$ ZAMOTATI)
ORKESTAR (GITARA $\cap$ BUBNJEVI)

Prve su one koje su se najčešće pojavljivale među ispitanicama. Sivom su označene one koje su isključene iz daljnje analize.

4.1. Razlikovna obilježja složenica i sintagmi u HZJ-u

S obzirom da je utvrđeno kako složenice postoje u HZJ-u, daljnja analiza usmjerila se na diskriminaciju složenica od fraza – struktura koje su izgrađene od istih znakova. Zbog razlika u terminologiji među jezicima, fraze u engleskom jeziku nisu sinonim frazama u hrvatskom jeziku. Iako postoje preklapanja, prema Stojanov (2004) precizniji termin na našem govornom području bio bi sintagma, stoga će se taj termin koristiti u ovome radu. Problemom razlikovnih obilježja bavio se *Zadatak 3* u kojem su osmišljene rečenice s parovima sintagmi i složenica.

Tablica 4. Parovi složenica i sintagmi iz *Zadatka 3*

SLOŽENICA	SINTAGMA
STAROST	STAR GODINA
OCAT	KISELO TEKUĆINA
VEČERA	NAVEČER JESTI
PRIJATELJICA	PRIJATELJ ŽENSKO
ČEŠNJAK	BIJELO LUK
PARK	ZRAK SVUD-OKOLO
KUHAR	OSOBA KUHATI
DJEVOJKA	MLAD ŽENA
SVADBA	BRAK SLAVITI
KRADLJIVAC	KRASTI OSOBA
PILOT	AVION VOZITI
DORUČAK	UJUTRO JESTI
ŠUMA	STABLA SVUD-OKOLO
NAKIT	NAUŠNICE OGRLICE NARUKVICE
ABECEDA	A B C

Ono što je bio glavni kriterij razlikovanja složenica i sintagmi jest trajanje. Prema Klima i Bellugi (1979) složenica u ASL-u traje upola kraće od ukupnog trajanja zasebnih znakova koji je čine. Johnston i Schembri (2007) objašnjavaju kako cjelokupno trajanje složenice biva skraćeno na duljinu trajanja jednog znaka tj. riječi, a prema Meir (2012), složenica jest prava riječ. Suprotno tomu, sintagma bi trebala trajati duplo dulje od složenice jer ju izgrađuju dvije ili više

riječi. U tablici koja slijedi zabilježeno je trajanje složenica i sintagmi iz *Zadatka 3* za sve 3 ispitanice. Vrijednosti su dobivene na način da su među svim označenim produkcijama odabrane dosljedne pojavnice koje odgovaraju strukturi složenice, te parovi koji odgovaraju strukturi sintagme. Napose su izračunate aritmetičke sredine trajanja za svaku složenicu i sintagmu kod svake od tri ispitanice. Tako su dobiveni brojevi rezultati koji se nalaze u Tablici 4.

Tablica 5. Trajanje složenica i sintagmi izraženo u sekundama

SLOŽENICE	ISPITANICA 1	ISPITANICA 2	ISPITANICA 3
STAROST	0.858 – 1.108	0.510 – 0.889	0.737 – 1.098
OCAT	0.632 – 01.023	0.479 – 1.027	0.765 – 1.400
VEČERA	0.753 – 0.920*	0.511 – 1.013	0.773 – 1.283
PRIJATELJICA	0.652 – 1.222	0.610 – 0.870	0.828 – 1.204
ČEŠNJAK	0.630 – 1.025	0.611 – 0.772	0.731 – 1.361
DJEVOJKA	0.646 – 1.084	0.583 – 0.896	0.890 – 1.200
SVADBA	0.912 – 1.439	0.595 – 01.607	1.131 – 5.023
KRADLJIVAC	0.613 – 1.226*	0.638 – 0.780	0.647 – 1.202
PILOT	0.644 – 1.055*	0.652 – 1.280	0.747 – 1.453*
DORUČAK	0.795 – 1.357*	0.515 – 0.988	0.766 – 1.289
ABECEDA	0.608 – 1.112	0.510* – 1.111	0.669 – 2.226
NAKIT	1.206 – 2.294*	/	/
PARK	0.604 – /	0.810 – 1.467	0.837 – 1.109
KUHAR	0.467 – /	0.608 – 1.213*	0.692 – 0.875*
ŠUMA	0.843 – /	0.715 – 0.954*	1.132 – 2.300

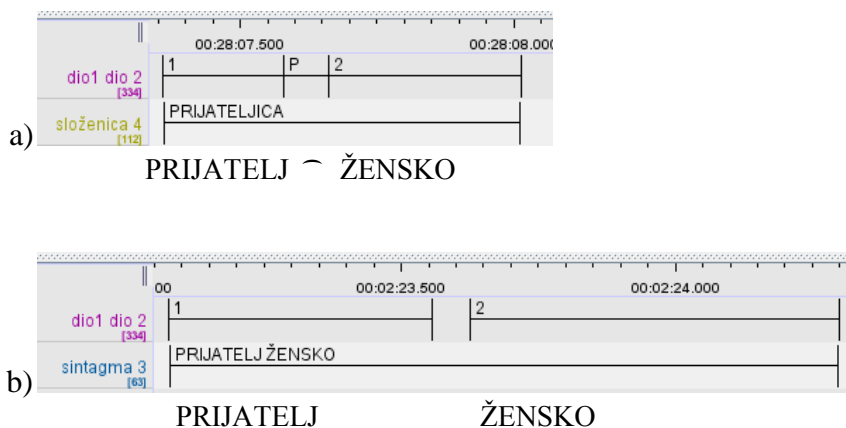
* uz trajanje složenice - varijabilnost u proizvodnji složenice

* uz trajanje sintagme - inverzija u proizvodnji sintagme;

/ - nije bilo moguće zabilježiti trajanje

Ono što je uočeno u HZJ-u jest da su sve složenice kod kojih je bila moguća vremenska usporedba (88.9%) zaista pokazale trajanje kraće od sintagme. U većini slučajeva (oko 70%) nije se radilo o polovičnom trajanju u odnosu na sintagmu. Razlozi za to mogu biti različiti: trajanje ispitivanja i zamor, a time i sporije znakovanje, nemogućnost točnog dosjećanja znaka, teškoće

prevođenja rečenica podražaja s hrvatskog na HZJ, činjenica da te složenice još nisu do kraja gramatikalizirane... Ipak, i takvi slučajevi su potvrđeni kao složenice jer je njihovom daljnjom analizom izronila struktura složenice. Ta obilježja bit će opisana u sljedećem podnaslovu. Na Slici 5. nalazi se prikaz trajanja složenice PRIJATELJICA i sintagme PRIJATELJ ŽENSKO s naznačenim prvim (1), prijelaznim (P) i drugim (2) znakom, te stankom koja je označena prazninom među članovima sintagme. Može se vidjeti kako navedena složenica traje gotovo upola kraće od sintagme, te kako joj je prvi znak drastično reduciriran.

Slika 5. Trajanje a) složenice PRIJATELJICA i b) sintagme PRIJATELJ ŽENSKO

Isti primjeri prikazani su na slikama koje slijede. Na njima je moguće uočiti razlike u izgledu prijelaznog pokreta koji se javlja među elementima složenice i stanke koja se javlja među elementima sintagme. Kod prijelaznog pokreta dolazi do brzog prijelaza u sljedeći znak, te promjene oblika šake. On je kratak i mek te omogućava neometanu produkciju složenice. Zbog njega se elementi smještaju prostorno i vremenski bliže jedan drugome. Osim toga, kod složenice se nedominantna ruka prvog znaka zadržava u svom položaju do kraja složenice. S druge strane, kod sintagme se ovaj fenomen ne javlja. Nadalje, stanaka koja se javlja među članovima sintagme daje napetost prvom znaku, onemogućava fluidnost sintagme i jasno odjeljuje dva znaka kao dvije zasebne leksičke cjeline. Uz to su elementi sintagme međusobno više udaljeni i dulje traju.

Slika 6. Razlika u izgledu prijelaznog pokreta kod složenice i stanke kod sintagme

Prema Klima i Bellugi (1979). složenice se strukturalno ponašaju kao jedna leksička jedinica, dakle nedjeljiva cjelina koju drugi oblici ne mogu narušiti. Iz ovoga se može zaključiti da se složenica kao riječ ne može odvojiti, točnije, da su njezini članovi sljubljeni i da se ništa među njih ne može umiješati. Prema Klima i Bellugi (1979) član složenice ne može se ponašati kao zasebni dio unutar rečenice. S druge strane, obzirom da sintagma sadržava dvije odvojene riječi, moguće je da se među njih umetnu i neki drugi dijelovi rečenice ili da se primjerice jedan od znakova premjesti na drugi dio rečenice bez da za sobom povuče ostatak sintagme. Ovo se moglo uočiti i u ovom ispitivanju: članovi složenice bili su uvijek sljubljeni, dok su članovi sintagme nerijetko mijenjali mjesta kroz različite produkcije i pokušaje. Tako je kod primjera KUHAR jedna ispitanica pri produkciji sintagme odvojila njezine članove. Zato kod ovog primjera nije bilo moguće izmjeriti trajanje sintagme. Ovakvo ponašanje uočeno je i kod drugih primjera te kod drugih ispitanica.

Prema Quer i sur. (2017) kad se dva znaka sljube u složenicu, vremenom im se u nekim slučajevima zamjene mjesta. Ova promjena se događa kako bi cjelokupni pokret složenice bio

mek i neometan i kako bi se mogle producirati brže i povezanije. Sandler, Meir, Padden i Aronoff (2005) bilježe kako je kod fraza uočen obrnut redoslijed elemenata u odnosu na složenicu. Ovo može biti točno u nekim slučajevima, ako je tijekom izranjanja strukture unutar složenice došlo do zamjene mjesta elementima radi ranije navedenih razloga. U HZJ-u je uočeno da je redoslijed elemenata kod složenice rigidan među ispitanicama, dok je kod sintagmi on bio sklon promjeni, te je u različitim pokušajima dolazilo i do različitog razmještanja elemenata.

Što se tiče zabilježenih varijabilnosti, jedna ispitanica kod primjera ŠUMA i PARK nije producirala očekivanu sintagmu, već je jedan od znakova zamijenjen nekim drugim sličnog značenja. Prema Barić i sur. (2005) frazama je barem jedna sastavnica zamjenjiva drugim, sličnoznačnim riječima. Ako je navedeno obilježje zajedničko frazi i sintagmi, ovo također može ukazivati na to kako sintagma nije stabilna i da se elementi mogu mijenjati, dok je kod gramatikalizirane složenice njihov odabir i raspored nepromjenjiv. Na razini složenice varijabilnost se pojavila kod znaka ABECEDA, gdje je jedna ispitanica proizvela jednoručni oblik, a ostale dvije dvoručni. Pokazalo se kako jednoručna složenica traje kraće od dvoručnih, što ne iznenađuje jer je i artikulacijski jednostavnija. Osim toga, kod znaka NAKIT dvije ispitanice proizvodile su različite nizove znakovima: NARUKVICA, NAUŠNICE, PRSTEN, OGRLICA, ali niti u jednom primjeru se složenica i sintagma nisu podudarale, stoga je bilo nemoguće usporediti njihova trajanja. Meir i sur. (2010) ovakve strukture smještaju u srednju kategoriju što se tiče konvencionalizacije – variraju među znakovateljima, ali koriste ograničen fond znakova.

4.1. Vrste složenica u HZJ-u

Nakon što je utvrđeno kako HZJ, kao i neki drugi znakovni jezici (primjerice ASL), jasno diskriminira složenice od sintagmi, interes je prebačen na uočavanje vrsta složenica. Lepic (2016) je imenovao 5 vrsta složenica u ASL-u, pa se nastojalo uočiti postoje li iste i u HZJ-u.

Iako su HZJ složenice pokazale mnoge sličnosti s ASL složenicama, te ih je prema tim karakteristikama bilo moguće razvrstati u Lepicove vrste, jedna kategorija ostala je bez svojih članova. Naime, radi se o lančanim složenicama koje se sastoje od znaka i sricane riječi iz govornog jezika koja ima isto značenje kao prvi znak (Lepic, 2016). Zapravo ne iznenađuje što ovakve strukture nisu pronađene kod nas pošto više nego složenicama nalikuju alatu kojim se u komunikaciji ili pak u edukativne svrhe dodatno pojašnjavaju znakovi ili riječi. Ova metoda primjenjuje se najčešće prilikom učenja znakovnog jezika od strane čujuće osobe. Iako među riječima postoji značenjska veza, to ih nikako ne svrstava u skupinu struktura koje nastaju procesom slaganja. Valjalo bi kod jednog takvog primjera zaviriti u unutarnju strukturu i istražiti događaju li se na njima promjene karakteristične složenicama.

Postojanje ostalih vrsta složenica iz ASL-a potvrđeno je i u HZJ-u. Radi se o znak-znak i klasifikator složenicama, sricanim složenicama i hiperonim složenicama. Navedene su razvrstane u tablici koja slijedi.

Tablica 6. Vrste složenica u HZJ

ZNAK – ZNAK SLOŽENICE	SUDAC, JASLICE, PJEVATI, KAZALIŠTE, MUSLIMAN, SKLADIŠTE, DEČKO, SUPRUGA, DJEVOJKA, SVADBA, PILOT, PARK, KUHAR, KRADLJIVAC, DORUČAK, TRUDNICA, BALET, GARAŽA, STAROST, OCAT, VEČERA, PRIJATELJICA, ČEŠNJAK, ŠUMA, PUSTINJA, ŠUMA, KAMION, ČAMAC
KLASIFIKATOR SLOŽENICE	KREVET, PLJESKAVICA, DIPLOMA, GUMICA, LONAC, RAJČICA, HLADNJAK, OTOK, KADA, PARFEM, EKTRAN
SRICANE SLOŽENICE	OPERA, CD, MED
HIPERONIM SLOŽENICE	ABECEDA, UREĐIVATI SE, RODITELJI, NAKIT, OTORINOLARINGOLOG

Većina složenica u ovom zadatku sastavljena je od dvaju elemenata (njih 93.6%), dok svega 3 primjera imaju po 3 (ABECEDA, NAKIT) ili 4 dijela (OTORINOLARINGOLOG). U sva tri slučaja radi se o hiperonim složenicama koje i u ASL-u nerijetko imaju više od 2 dijela (Klima i Bellugi, 1979).

4.2.1. Znak-znak složenice

Rezultati pokazuju kako više od polovice ispitanih složenica ima obilježja znak-znak vrste - njih čak 59.6%. Zanimljivo je da se i u *Uvodnom seminaru* Antuna Zimmermana ova skupina složenica pokazala najproduktivnijom. Formirane su spajanjem dvaju postojećih znakova iz HZJ-a, što se slaže s navodima Klime i Bellugi (1979) koji tvrde kako forma složenice najčešće uključuje sljubljanje dvaju znakova. Ove složenice izgrađivale su kombinacije imenica, glagola i u jednom slučaju priloga (ŠUMA → STABLŌ SVUD-OKOLO). Zanimljivom se pokazala složenica JASLICE. Iako je u ovom radu pronađeno da su dvije ispitanice provele niz BEBĀ ČUVATI, uz njega su se javile još brojne druge kombinacije s ograničenim rasponom znakova: BEBA, OSTAVITI, ČUVATI, USTANOVA. One su kombinirane različitim odabirom riječi i njihovim poretom, što je uočeno i kod kasnije opisane složenice NAKIT. Opisano se može povezati s tvrdnjom Meir i sur. (2010) o tome kako je slaganje rezultat sužavanja i eliminiranja elemenata dugog niza riječi sve dok ne ostanu dvije.

Prilikom ispitivanja, iz produkcije jedne od ispitanica izronilo je pravilo, koje je ona potom i objasnila. Radi se o pravilnosti koju je ispitanica slijedila prilikom proizvodnje znak-znak složenice PRIJATELJICA i DEČKO, a pravilo je sljedeće: ako se radi o pripadniku istog spola nema naglašavanja spola. Ako se govori o osobi suprotnog spola od znakovateljeva, onda se to naglašava. Dakle, složenice PRIJATELJICA i DEČKO, postoje u jeziku samo u kontekstu suprotnog spola. Primjerice kod PRIJATELJICE ako je znakovatelj muško ili je iz značenja rečenice jasno da su osobe u njoj suprotna spola (npr. *njegova prijateljica*). Ovo je kasnije potvrđeno i u jezičnom uzorku još jedne od ispitanica.

4.2.2. Klasifikator složenice

Druge po brojnosti bile su klasifikator složenice s 23.4%. Ovu skupinu složenica činile su imenice, glagoli ili pridjevi u kombinaciji sa SASS klasifikatorom. Ovo se slaže s navodima Quera i sur. (2017). Ono što je izronilo gotovo kao pravilo jest smještaj SASS klasifikatora. Naime, pokazalo se kako SASS klasifikatori imaju tendenciju biti na posljednjem mjestu u složenici (KREKET, PLJESKAVICA, DIPLOMA, GUMICA, RAJČICA, HLADNJAK, OTOK, KADA, PARFEM, EKTRAN) što se također poklapa s navodima Quera i sur. (2017). Jedina iznimka od ovog pravila je složenica LONAC kod koje je razmještaj obrnut.

Nadalje, SASS klasifikator inače nosi informaciju o veličini i obliku objekta (Klima i Bellugi, 1979). Ipak, kod složenica ovaj element postepeno postaje rigidan i počinje se pojavljivati uvijek s istim oblikom i veličinom odnoseći se postepeno na predmet općenito (Quer i sur., 2017), a ovo je uočeno i u HZJ-u. S obzirom da su ispitanice navedene klasifikator složenice dosljedno koristile (istim redoslijedom znakova, istim oblikom i veličinom klasifikatora), zaključilo se kako se radi o leksikaliziranim složenicama koje se odnose na primjerice *papir* općenito (kod slučaja DIPLOME), a da nisu u službi pridjeva koji opisuje oblik i veličinu papira. Ovo vrijedi za sve klasifikator složenice koje su ispitane ovim zadatkom, osim za složenicu EKTRAN, u kojoj je jedna ispitanica umjesto indeksa upotrijebila cl.: šake L, dlanovi naprijed, indeksi gore, palčevi jedan prema drugome. To je jedini slučaj kada je SSAS klasifikator za isti znak varirao među ispitanicama.

Među klasifikator složenicama uočeno je 5 različitih oblika šaka: lax-5 (RAJČICA), INDEX (DIPLOMA, HLADNJAK, EKTRAN), B-th-adj (KREKET, KADA), baby-C (PLJESKAVICA, GUMICA, LONAC, PARFEM), te baby-O-ext (OTOK).

4.2.3. Sricane složenice

Najmalobrojnijima su se pokazale sricane složenice na koje je otpalo svega 6.4%. S Lepicovim (2016) sricanim složenicama dijele sricanu komponentu koja je uzeta iz govornog jezika i to što mjesto sricane riječi u složenici nije određeno (Quer i sur., 2017). Uočeno je nekoliko specifičnosti u ovoj kategoriji HZJ složenica: ne radi se o tome da se dodaje sricana riječ zbog toga što njezina znakovna inačica s istim *glossom* ima drugačije značenje. Radi se o

tome da znak ima semantičku vezu sa značenjem složenice, ali sricana riječ dodatno pojašnjava i definira značenje složenice. Točnije, ona je jezgra značenja te se ista očituje i u *mouthingu* (djelomično ili potpuno izgovaranje riječi⁴).

Ovakav pristup bio bi pogodan za tumačenje složenice OPERA, koju su ispitanice producirale spojem znaka GLAZBA i sricane riječi iz govornog jezika: O-P-E-R-A. Ovo se može kulturološki objasniti: zbog prirode gluhoće, generalno je ovaj pojam Zajednici Gluhih manje potreban i poznat. Zasigurno je nešto što su oni naučili iz kulture čujućih, ali nije dio njihove kulture, stoga za operu u HZJ-u niti ne postoji zasebni znak – jer nije potreban. Umjesto toga, na znak za glazbu nadodana je sricana inačica govorne riječi za operu te je tako stvoren novi jedinstveni znak – složenica.

Složenicu CD izgrađuju sricano C-D i klasifikator [cl: šake malo C, vodoravne i spojene prstima]. Navedeni klasifikator sam po sebi može značiti mnogo toga, pa se uparuje sa sricanom riječi iz govornog jezika koja precizno određuje značenje cijele složenice.

Za složenicu MED dobiven je povijesni kontekst iz kojeg se može pretpostaviti mogući put leksikalizacije. Jedna od ispitanica objasnila je kako je znak MED nastao spajanjem riječi MAZATI i M-E-D, a budući da riječ med počinje slovom M koji u dvoručnoj abecedi nalikuje na znak MAZATI, složenica izgleda kao sricanje bez ikakvog znaka. Ako je ovo saznanje točno, vremenom je znak MAZATI izgubio karakteristike pokreta [ravni pokret šake B-th po dlanu nedominantne ruke] i sveo se na brzi i nenapeti kontakt šake 4 s dlanom. Opisano podsjeća na ono što su zabilježili Klima i Bellugi (1979), a to je konačna forma koja uključuje 2 sljubljena i pojednostavljena znaka koja u konačnici gube svoj individualni identitet. U ovom se slučaju sigurno ne radi o inicijalizaciji jer, kako bilježe Quer i sur. (2017), kod simultanih sricanih složenica, sricano slovo i klasifikator producirani su simultano, a to je slučaj u ovom primjeru. U tom slučaju MED je jedina barem djelomično simultana složenica u ovom radu.

Jedna od ispitanica opovrgnula je gore opisan put leksikalizacije. Tvrdi kako dvoručno M nema veze sa znakom MAZATI. Proizvela je drugačiji znak za MED sricanjem M-E-D te modificiranim znakom za PČELA kojem je dodala ravni pokret prema gore. Iako je jedina koja ga je na takav način proizvela, posvetit će mu se par redaka jer je u Zimmermanovom *Uvodnom seminaru* MED nađen u upravo tavom obliku, što može upućivati da se radi o starijem znaku koji se danas slabije koristi. Ovome ide u prilog i to što je ispitanica koja je proizvela takav znak dosta starija od preostale dvije.

Generalno se pokazalo da su lančane složenice rijetke među ispitanicama – moguće da zbog sricanog dijela nisu ekonomične, pa ih znakovatelji iz tog razloga izbjegavaju.

4.2.4. Hiperonim složenice

Posljednje pronađene složenice su hiperonim složenice koje su zauzele udio od 10.6%. Kod njih je, prema Klima i Bellugi (1979), značenje složenice pojam nadređen znakovima koji čine složenicu, a što je potvrđeno i u HZJ-u. Kod svih 5 primjera sve 3 ispitanice imale su isti izbor znakova, ali je kod dvaju znakova došlo do variranja redosljeda elementima složenice. Ovo podsjeća na stupnjeve konvencionalizacije koje navode Meir i sur. (2010) kod opisivanja ABSL-a. Kako je ranije navedeno, na svom putu konvencionalizacije elementi u složenici se prema navedenim autorima preslaguju te se varira odabir ograničenog broja znakova. To je vidljivo i u primjerima NAKIT (gdje se kombiniraju riječi: NAUŠNICE, OGRLICA, NARUKVICA, PRSTEN), te OTORINOLARINGOLOG (gdje je DOKTOR uvijek na prvom mjestu, a varira se redosljed znakovima UHO, GRLO, NOS). Kod ostalih znakova iz ove skupine odabir elemenata i njihov redosljed bili su dosljedniji, što svjedoči o višem stupnju konvencionalizacije tih struktura. Složenica OTORINOLARINGOLOG podsjeća na skupinu složenica opisanih u ABSL-u (Meir i sur., 2010) jer se obje produciraju pokazivanjem osjetnog organa indeksom, što je bogat izvor za formiranje struktura u znakovnim jezicima.

4.3. Strukturalna obilježja složenica u HZJ-u

Ono što slijedi u narednim recima jest opis obilježja složenica u HZJ-u. Radi se o cijelom nizu promjena koje se dosljedno javljaju u različitim znakovnim jezicima. Opis strukture temeljit će se na fonološkim i prozodijskim obilježjima koja se neće jasno odjeljivati, obzirom da proizlaze jedna iz drugih, i kao takvi, jedni bez drugih ne mogu egzistirati u strukturi.

4.3.1. Vremenska redukcija

Vremenska redukcija složenice javlja se u ASL-u, ASF-u i BSL-u (Klima i Bellugi, 1979; Sutton-Spence i Woll, 2003, Johnston i Schembri, 2007). Ovaj parametar bilo je moguće odrediti samo za složenice iz *Zadatak 3*, gdje se trajanje složenice moglo usporediti s trajanjem sintagme. I za većinu ostalih složenica iz *Zadatak 1 i 2* je uočeno da traju kratko, no s obzirom da nisu

zabilježene njihove sintagme, ne može se sa sigurnošću tvrditi da zaista i jesu skraćene. Ipak, iz promjene drugih obilježja može se uočiti kako su zaista zahvaćene promjenama procesa slaganja. Za prvi znak je vremenska redukcija za sve primjere određena uspoređivanjem s drugim znakom. Kod drugog znaka određivala se samo ako ga se moglo usporediti s trajanjem u sintagmi. Pokazalo se da je kod svih složenica iz *Zadatka 3* (kod kojih se moglo izmjeriti) došlo do vremenske kompresije prvog i drugog znaka, a time i do vremenskog sažimanja čitave složenice.

Pojava vremenske redukcije pojašnjena je parametrom *promjene pokreta*, koji se kod barem dvije ispitanice pojavio u 69.7% slučajeva. Isti se može odnositi na gubitak ponavljanja pokreta prvog i drugog znaka, promjenu vrste pokreta ([krug → luk]; [trepereći → u kratak ili pokret bez kontakta], redukciju dvostrukog kontakta u samo jedan ili kontinuirani, a osim toga moguće su reducirani i kimanje glavom, rotacija, otvaranje, zatvaranje, izmjena (Wilbur, 2015).

4.3.2. Promjene pokreta

Ponavljani pokret prvog znaka dosljedno je reduciran kod sve tri ispitanice u primjerima: RODITELJI (znak MAMA reducira je dvostruki kontakt šake 4 s kutom usana u samo jedan), HLADNJAK (reduciran je simetrični dvostruki ravni pokret prema dolje u neutralnom prostoru kod znaka HRANA), KAZALIŠTE (smanjuje broj kontakta kandže s prsima na dva kod znaka GLUMITI), KRADLJIVAC (znak UKRASTI svodi ponavljajući polukružni pokret prstima na jedan. SKLADIŠTE i ŠUMA kod dvije ispitanice gubi ponavljani pokret prvog znaka.

Slika 7. RODITELJI

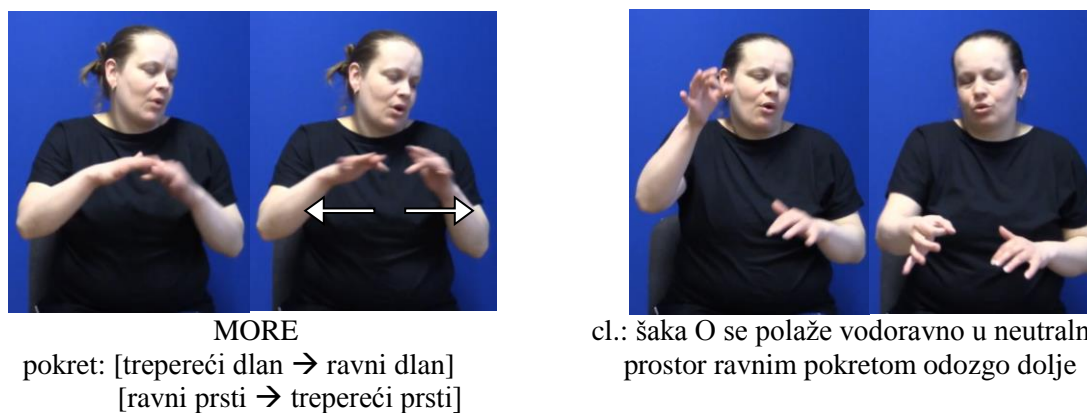
Kod složenice RAJČICA uočeno je da se kružni pokret prvog znaka CRVENO reducira u polukrug, čime znak postaje kratak i nenapet. U prijelaznom pokretu mijenja se oblik šake, a

drugi znak ima zadržku i napetost Složenica je na identičan način proizvedena kod sve tri ispitanice.

Slika 8. RAJČICA

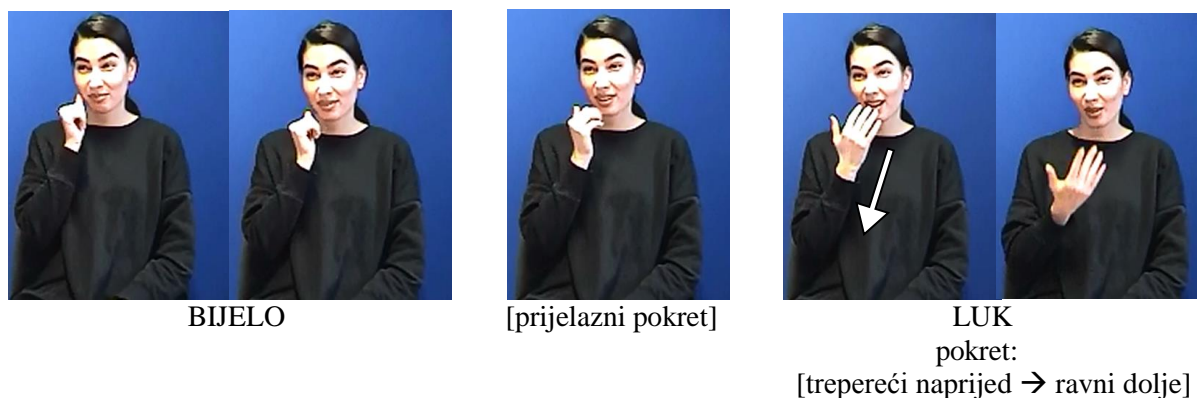
OTOK primjerice, pokazuje promjenu ravnog treperećeg pokreta dlana prvog znaka MORE zadržavanjem treperave komponente na prstima s umanjenom napetošću.

Slika 9. OTOK

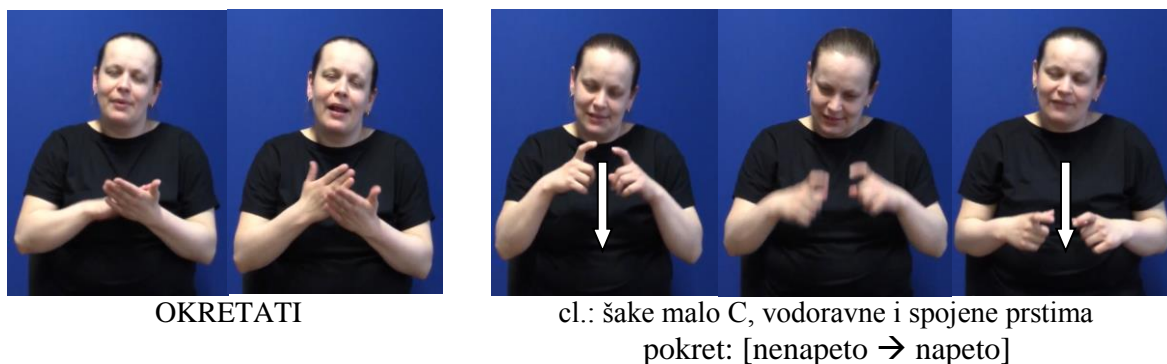
Sličnu stvar kod sve tri ispitanice može se uočiti i kod složenice ČEŠNJAK gdje, osim što je prvi znak BIJELO vremenski i prostorno skraćen, dolazi do sljubljanja znakova i gotovo nestanka prijelaznog pokreta. Silazni pokret prvog znaka širi se i na drugi te on mijenja svoj ravni pokret prema naprijed u ravni pokret prema dolje, a uz to gubi trepereći pokret prstiju. Na ovaj način čitava složenica ima fluidnu silaznu putanju i producira ne neometano, baš kao jedan znak. O nastanku složenice svjedoči i *mouthing*: češnjak, za razliku od sintagme: bijelo luk.

Slika 10. ČEŠNJAK

S druge strane, gubitak napetosti nije karakterističan za drugi znak – on ostaje naglašeni dio složenice, a njegova se napetost može i dodatno pojačati (Klima i Bellugi, 1979; Sutton-Spence i Woll, 2003). Opisano se jasno može uočiti kod ranije spomenutog primjera OTOK, te primjera PLJESKAVICA, gdje drugi znak – klasifikator poprima dodatnu napetost koja se vidi u povećanom opsegu znaka, oštrini pokreta [ravni pokret prema dolje], te naglašenoj zadržci na kraju znaka.

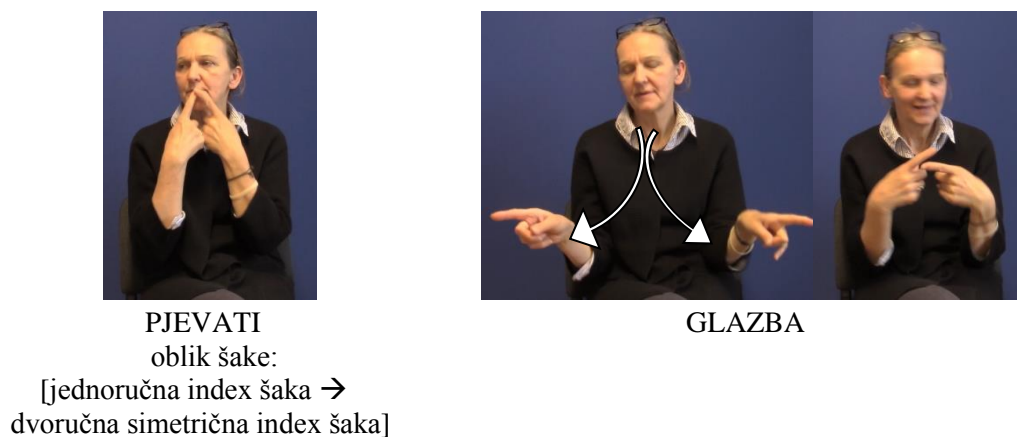

Slika 11. PLJESKAVICA

4.3.3. Širenje obilježja s jednog na drugi znak

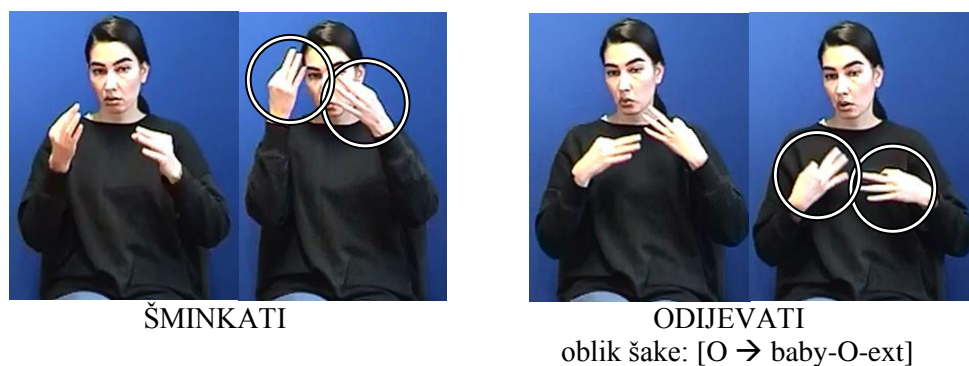
Nadalje, u HZJ-u su zabilježene i pojave *širenja obilježja* prvog znaka na drugi i obrnuto, što je u LIS-u opisala Branchini (2004). Primjerice kod jedne ispitanice u složenici PJEVATI prvi znak GOVORITI postaje dvoručan s oblicima šake kao kod drugog znaka GLAZBA

(indeks), pa cijela složenica ima izgled jedinstvenog silaznog pokreta. Quer i sur. (2017) ovakvu promjenu nazivaju regresivnom promjenom oblika šake. Sličan princip ponašanja pokazao je i znak DORUČAK kod dvije ispitanice: inače dvoručan prvi znak JUTRO, poprima jednoručnost drugog znaka, te potpuno ispušta nedominantnu ruku.

Slika 12. PJEVATI

U složenici UREĐIVATI SE, oblik šake prvog znaka ŠMINKATI prelazi na drugi znak ODIJEVATI [baby-O-ext → O], a cijela složenica ima jedinstven silazan pokret. Ovo je promjena koju Quer i sur. (2017) nazivaju progresivnom asimilacijom oblika šake. Istu promjenu producirale su sve tri ispitanice kod znaka ČEŠNJAK kada silazna putanja prvog znaka prelazi na drugi.

Slika 13. UREĐIVATI-SE

4.3.4. Konstantnost nedominantne ruke

Konstantnost nedominantne ruke odnosi se na promjenu koju su opisali Quer i sur. (2017), a odnosi se na pojavu da se nedominantna ruka prvog znaka zadržava do kraja složenice ili obrnuto – da se nedominantna ruka drugog znaka javlja već na početku složenice. Ovo je pronađeno primjerice kod složenice ŠUMA gdje se nedominantna ruka znaka STABLO u svom položaju zadržava do kraja složenice.

Slika 14. ŠUMA

4.3.5. Prijelazni pokret

Prijelazni pokret kod svih ranije navedenih autora opisan je kao iznimno brz, kratak i mekan. Ovomu pridonosi i činjenica da se elementi složenice smještaju prostorno bliže jedan drugomu (Klima i Bellugi, 1979). Ovo je iznimno vidljivo u složenici VEČERA kod sve tri ispitanice. Ruka se kod prvog znaka VEČER ne vraća istom putanjom natrag, već se spušta u meki prijelazni pokret u kojem mijenja oblik šake.

Slika 15. VEČERA

Opisana struktura svrstava HZJ među jezike koji u svojim morfološkim procesima imaju slaganje kao produktivan mehanizam za proizvodnju novih riječi.

4.4. Varijabilnosti u strukturi

Opisana strukturalna obilježja u nekim primjerima su se javljala dosljedno, a u nekim su slučajevima ispitanice varirale elemente i proizvodile ih na drugačiji način. U Tablici 7. našle su se složenice u kojima su ispitanice proizvele složenice bez varijacija (A), nakon njih složenice u kojima je jedna ispitanica pokazala varijacije na jednom ili više parametara (B), a na kraju složenice koje su pokazale varijacije među više ispitanica i na više od 2 parametra (C). Ovako je složeno po uzoru na Meir i sur. (2010) koji su u ABSL-u razvrstali složenice u tri stupnja konvencionaliziranosti.

Tablica 7. Tri stupnja konvencionalnosti složenica u HZJ-u

A	BALET, CD, ČEŠNJAK, HLADNJAK, KAZALIŠTE, KRADLJIVAC, KREKET, RAJČICA, RODITELJI
B	ČAMAC, DIPLOMA, DJEVOJKA, DORUČAK, EKLAN, GARAŽA, GUMICA, KUHAR, LONAC, MUSLIMAN, OCAT, OTOK, PARFEM, PARK, PILOT, PJEVATI, PLJESKAVICA, PRIJATELJICA, PUSTINJA, SKLADIŠTE, SUDAC, SVADBA, ŠUMA, UREĐIVATI SE, VEČERA
C	ABECEDA, DEČKO, JASLICE, KADA, KAMION, MED, NAKIT, OPERA, OTORINOLARINGOLOG, STAROST, SUPRUGA, ŠUMA TRUDNICA,

Rezultati pokazuju kako 19.1 % ispitanih složenica spada u skupinu A. Zanimljivo je da su se među njima našle složenice svih četiriju vrsta. Kod ovih složenica nisu nađene razlike u proizvodnji dakle, sve tri ispitanice producirale su ih na isti način. Važno je naglasiti da su ispitanice producirale raznolike i varijabilne oblike, ali za ovu skupinu probane su one koje su u identičnom obliku pronađene kod sve tri ispitanice.

Što se tiče druge – B skupine, na nju je otpalo najviše: 53.2 % složenica. Činjenica da je najveći postotak otpao na drugu skupinu ukazuje na to kako su ove složenice prošle jedan dio prilagodbe u jeziku, međutim njihova konačna struktura još nije izronila. Na posljednju C

skupinu otpalo je 27.7% ispitanih složenica. Ove su složenice pokazale najviše varijacija među Neke od varijabilnosti koje su zabilježene, a svjedoče o strukturi složenica bit će opisane na sljedećim stranicama

Generalni dojam je da je varijacija u broju ponavljanja pokreta bila najčešća među ispitanicama, ali i unutar uzorka svake ispitanice ponaosob (npr. LONAC I KUHAR). Kod složenice LONAC zabilježen je isti oblik šake kod dvije ispitanice [baby-C]. Nadalje, prvi pokret je vodoravan, a varijacija koja je zabilježena je njegova promjena pokreta [krug→luk] uočena kod jedne ispitanice. Druga ispitanica proizvodila je ovaj pokret punim krugom. Osim toga, varijacija koja se učestalo javljala tiče se orijentacije šake i smjera pokreta. Naime, prva spomenuta ispitanica proizvodila je prvi znak složenice pokretom od tijela s prstima usmjerenim gore, a dlanovima prema naprijed, dok je druga u nekim slučajevima producirala isto tako, a ponekad je zabilježen pokret prema tijelu s prstima usmjerenim gore, a dlanom okrenutim prema sebi (slično se pojavilo kod složenice ČAMAC, gdje je jedna ispitanica drugi znak VESLATI, producirala kružnim pokretom prema naprijed, a ostale dvije prema natrag). Treća ispitanica proizvodila je istu kombinaciju znakova u inverziji (što je pokazalo gotovo dvostruko dulje trajanje). Drugom znaku KUHATI katkad je reduciran ponavljeni pokret, a katkad nije. Ova varijabilnost pojavljivala se i u složenici KUHAR za drugi znak KUHATI.

cl.: mala C vodoravnim lukom
simetrično opisuju krug

vrsta pokreta: [krug → luk]

putanja: [izvana → prema tijelu]

[prijelazni pokret]

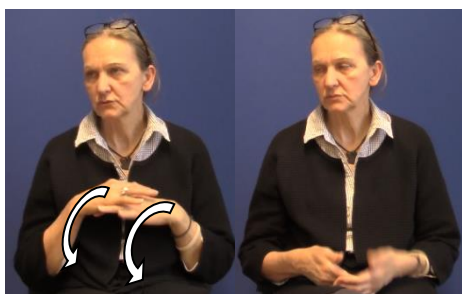

KUHATI

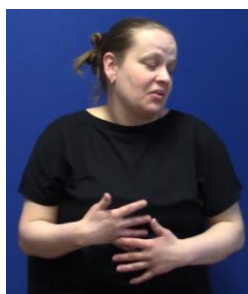
Slika 16. LONAC

Nadalje, uočeno je da su složenicu TRUDNICA ispitanice producirale jako varijabilno. Jedna ispitanica proizvela je prvi znak dvoručnim, većim i naglašenijim pokretom [luk], dok se

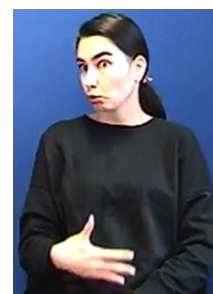
kod preostale dvije ispitanice pokret prvog znaka reducirano na kratku zadržku pred trbuhom, ali jedna jednoručno, a druga dvoručno. Kod prve ispitanice prvi znak traje jednako kao i drugi i ostavlja dojam napetosti, dok kod druge dvije ispitanice izranjaju obilježja složenica.

TRUDNOĆA
oblik šake: [C-th-adj]
vrsta pokreta: [luk]

TRUDNOĆA
oblik šake: [5, dvoručno]
vrsta pokreta: [zadržka]

TRUDNOĆA
oblik šake: [5, jednoručno]
vrsta pokreta: [zadržka]

Slika 17. Razlika u pokretu prvog znaka složenice TRUDNICA

Kod složenice PARFEM uočeno je kako kod jedne od ispitanica dolazi do promjene pokreta drugog znaka. Točnije, isti [ravni vodoravni pokret naprijed šake baby-C] se reducira i svodi na promjenu orijentacije šake za vrijeme prijelaznog pokreta [pivot; šaka baby-C prema tijelu → šaka baby-C prema naprijed].

ŠPRICATI

[prijelazni pokret]

cl.: šaka C, dlan usmjeren dolje lijevo, a prsti lijevo

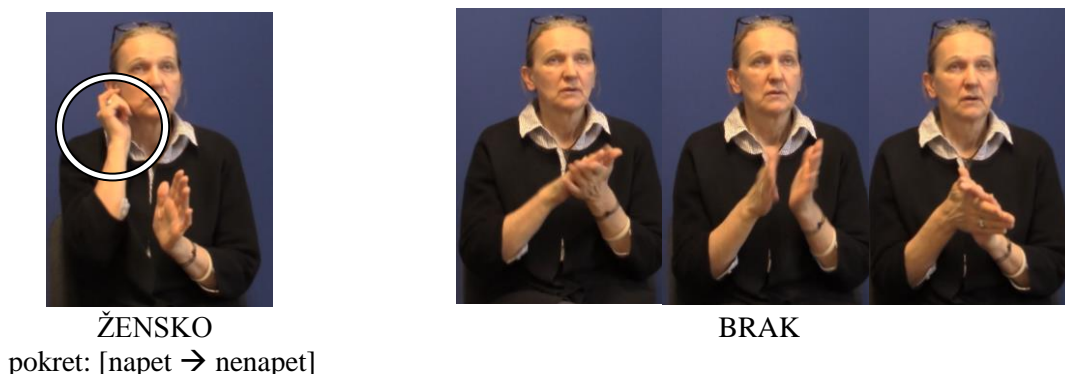
vrsta pokreta: [ravni pokret → pivot]

Slika 18. PARFEM

Klima i Bellugi (1979) bilježe kako se jednoručni znakovi često svode na kratak kontakt koji traje svega nekoliko milisekundi. Opisano se odnosi na gubitak napetosti prvog znaka, a očituje se još i u smanjenju opsega, intenziteta i oštine pokreta. Slične promjene bilježe Sutton-

Spence i Woll (2003) u BSL-u. Ovakvo ponašanje uočeno je kod iste ispitanice u složenicama SUPRUGA (ŽENSKÓBRAK) i PRIJATELJICA (ŽENSKÓPRIJATELJ), dok se kod preostale dvije ispitanice složenica pojavila u inverziji, pa se ovo nije očitivalo. S obzirom da je primjerice kod složenice DEČKO, oznaka spola stavljena na prvo mjesto, možemo reći da položaj oznake spola unutar složenice HZJ-a još nije jasno vidljiv.

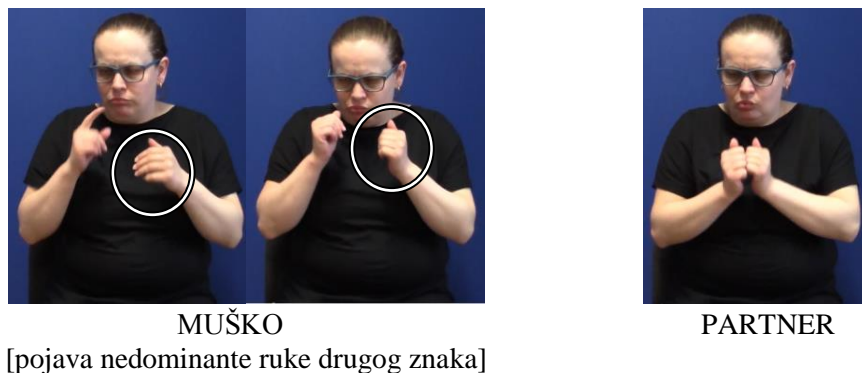
Slika 19. SUPRUGA

Kod jedne ispitanice u složenici PUSTINJA uočen je prijelaz obilježja prvog znaka PRAH na drugi znak POVRŠINA. Drugi znak inače je produciran tako da nedominantna miruje prstima usmjerena desno [oblik šake: B-th-adj], a dominantna ruka izvodi ravni pokret prema naprijed s prstima usmjerenima lijevo i istim oblikom šake. Kod ove ispitanice pod utjecajem prvog pokreta PRAH, i kod drugog znaka nedominantna ruka dobiva pokret. Nadalje, poprima od njega smjer prstiju prema naprijed, pa se u mekom pokretu pretače u ravni pokret prema naprijed ([nedominantna ruka miruje → nedominantna ruka se kreće]; [smjer prstiju lijevo (dominantna) i desno (nedominantna) → smjer prstiju naprijed]).

Slika 20. PUSTINJA

Osim toga, ova zakonitost uočena je u obrnutom smislu u produkciji samo jedne ispitanice kod znaka DEČKO. Naime, nedominantna ruka drugog znaka od početka složenice pozicionira se u neutralnom prostoru i zauzima oblik šake za drugi znak PARTNER [šaka A-th].

Slika 21. DEČKO

Složenica DJEVOJKA razlikovala se kod jedne ispitanice s obzirom na razmještaj elemenata (MLAD ŽENSKO) što je rezultiralo jedinstvenom uzlaznom putanjom, te mekim, kratkim i brzim prijelaznim pokretom u kojem se odvija promjena oblika šake [šaka 5 → X-th-adj]. Pokret složenice je silazan, kontinuiran i zbog toga složenica djeluje jedinstveno. Kod preostale dvije ispitanice dogodile su se neke druge promjene koje su nositelji strukturalnih karakteristika složenice.

Slika 22. DJEVOJKA

Generalno se može zaključiti kako se među složenicama svih triju skupina javljaju ista obilježja, ali s većim ili manjim stupnjem varijabilnosti u proizvodnji. Ova varijabilnost progovara o živosti jezika koji kroz uporabu prolazi kroz različite procese: institucionalizaciju i leksikalizaciju (Mikić Čolić, 2014), te kasnije kroz konvencionalizaciju i gramatikalizaciju (Meir, Aronoff, Sandler, Padden, 2010). Kroz ove procese formira se oblik jezičnih struktura, te one postepeno nalaze svoje mjesto u jezičnoj zajednici. One koje se pokazuju kao informativne, zajednici potrebne i ekonomične, nastavljaju svoju egzistenciju kroz jezičnu uporabu, dok druge postepeno izlaze iz leksikona. S obzirom da je uvid u leksikom temeljem triju ispitanica veoma ograničen, nastojalo se prikupiti još informacija o tome koliko su ispitane složenice prisutne u Zajednici Gluhih. Ispitanice su *Zadatkom 4* procjenjivale jesu li pojedine znakove vidjele među drugim Gluhima. Za samo jedan primjer sve tri ispitanice su potvrdile da ga nisu vidjele među Gluhima, a radi se o riječi BLIZANCI (BRAT̂ PAR). Za 20% primjera (HELIKOPTER, REŽIJE, PAPRIKA, SOK) dvije od tri ispitanice izjavile su kako nisu vidjele nikog da ih koristi. Ostatak od 75% su složenice za koje su barem dvije ispitanice potvrdile da ih drugi koriste u svakodnevnoj komunikaciji.

5. ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje pružilo je uvid u strukturu složenica u HZJ-u. Zahvaljujući međujezičnim usporedbama i pravilnostima koje su univerzalne unutar vizualnog modaliteta, potvrđeno je kako ovakve strukture u HZJ-u zaista postoje i kako su usporedive s istima iz neki drugih nacionalnih znakovnih jezika. Uočeno je kako se razlikuju od sintagmi prema vremenu trajanja. Osim toga, izronila su mnoga druga strukturalna obilježja karakteristična za složenice, a tiču se redukcije pokreta znakova, ujedinjena razmještaja ruku, gubljenja opsega pokreta i napetosti prvog znaka, mekoće i brzine prijelaznog pokreta, a u konačnici i značenja.

Iako je u HZJ složenicama vidljiva struktura, postoje brojne varijabilnosti u produkciji: složenice koje su ispitanice producirale bile su raznolike, često s različitim nizovima riječi, a ponekad i s različitim redosljedom, te prozodijskim i fonološkim strukturalnim razlikama. Prema Meir i sur. (2010) struktura izranja kada tipovi riječi koje opisuju koncept dobivaju sličnu funkciju i određeni redosljed, pa se može zaključiti kako leksikalizacija mnogih složenica u HZJ-u nije dovršena. Osim toga, vjerojatno se ove razlike u produkciji tvore na razini obitelji ili manjih skupina Gluhih koje su više u dodiru jedni s drugima, obzirom da je ova populacija malobrojna u Hrvatskoj. Svakako bi bilo zanimljivo proučiti fenomen složenica na razini gluhih obitelji.

Nedostatak ovog rada je mali uzorak ispitanika. Prema Meir i sur. (2010) konvencionalizacija izranja unutar zajednice. S obzirom da se vremenom i uporabom u jeziku javljaju pravilnosti i izranja struktura, bilo bi zanimljivo ponoviti ovo istraživanje s većim brojem ispitanika, kako bi se uočilo koje su složenice vremenom prihvaćene u jeziku, a koje se još oblikuju ili su iz jezika izostavljene. Osim toga, nedovoljno jasno je ostalo područje semantike i sintaktičkih obilježja složenice. U odabranim primjerima bilo je iznimno teško odrediti semantičke i sintaktičke glave, te su odnosi među elementima na razini tih dviju jezičnih sastavnica ostali nerazjašnjeni.

Ovo istraživanje svakako daje doprinos opisu gramatike HZJ-a kroz opis strukturalnih obilježja složenica HZJ-a. Uočene sustavnosti na području prozodijskih i fonoloških značajki potvrđuju gramatičnost HZJ-a, koji se otkriva kao kompleksan jezični sustav čiji osobitosti i zakonitosti još nisu do kraja istražene.

6. LITERATURA

- Baker, A., van den Bogaerde, B., Pfau, R. I Schermer, T. (2016). *The Linguistics of Sign Languages: An introduction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. URL: <https://bit.ly/2t7qfKb>, 9.4.2018.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, Z., Znika, M. (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Branchini, C. (2004): Slang terms in Italian Sign. Magistarska disertacija. Università Ca' Foscari Venezia.
- Brentari, D. (1998). *A prosodic model of sign language phonology*. Cambridge: MIT Press.
- Brentari, D. i Wilbur, R. (2008). A cross-linguistic study of word segmentation in three sign languages. U. R. Müller de Quadros (Ur.), *Sign languages: Spinning and unraveling the past, present and future – Theoretical Issues in Sign Language Research 9*, (str. 62). Petrópolis: Editora Arara Azul.
- Fabb, N. (1998). Compounding. U: A. Spencer i A. Zwicky (Ur.), *The Handbook of Morphology* (Vol. ?, str. 66-83). Oxford.
- HandSpeak. (?) Emphatic stress in sign language (<https://bit.ly/2M4aNph>), 5.6.2018.
- Hopper, P. J. i Closs Traugott, E. (2003). Some preliminaries. U: E. Closs Traugott (Ur.), *Cambridge Textbooks in Linguistics: Grammaticalization*. (str.1). University Press Cambridge. URL: <https://bit.ly/2t9wUDD>, 5.2.2018.
- Humphries, T. I McDougall, F. (1999). „Chaining“ and other links: Making connections between ASL and english in two types of school setting. *Visual anthropology review*. 15(2), 84-94. URL: <https://bit.ly/2t9PueS>, 16.2.2018
- Johnston, T., Schembri, A. (2007). *Australian Sign Language (Auslan): An Introduction to Sign Language Linguistics*. New York: Cambridge University Press.
- Johnston, T., Schembri, A. (2010). Variation, lexicalization and grammaticalization in signed languages. *Langage et société*, 1(131), 19-35.
- Klima, E. S. i Bellugi, U. (1979). *The signs of language*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lee Baker, C. (1988). *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar and Culture*. URL: <https://bit.ly/2lhtiLx>, 18.2.2018.

- Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2015). Morfologija. URL: <https://bit.ly/2lhoFBd>, 4.3.2018.
- Lepic, R. (2016). The great ASL compound hoax. *Proceedings of the High Desert Linguistics Society Conference*, 11, 227-250.
- Lieber, R. (2005). English Word Formation Processes. U: P. Štekauer i R. Lieber (Ur.), *Handbook of Word-Formation*. Dordrecht: Springer.
- Macquarie University. (2009). Phonetics and phonology. URL: <https://bit.ly/2JR8P8I>, 3.4.2018.
- Meir, I. (2012). Word classes and word formation. U: r. Pfau, M. Steinbach i B. Woll (Ur.), *Handbook on Sign Language Linguistics* (str. 77-112). Berlin: Mouton De Gruyter.
- Meir, I., Aronoff, M., Sandler, W., Padden, C. (2010). Sign Languages and Compounding. U: S. Scalise, I. Vogel (Ur.), *Cross-Disciplinary Issues in Compounding: Current Issues in Linguistic Theory* (str.301-322). University of California San Diego.
- Mikić Čolić, A. (2014). Tvorba složenica u hrvatskom jeziku. *Slavica Wratislaviensia*, 159, 291-302.
- Muhvić-Dimanovski, V. i Skelin Horvat, A. (2008). Contests and nominations for new words – why are they interesting and what do they show? *Suvremena lingvistika*, 65(1).
- Plag, I. (2003). *Word-Formation in English (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quer, J., Cecchetto, C., Donati, C., Geraci, C., Kelepir, M., Pfau, R., Steinbach, M. (2017). Compounding. U: J. Quer, C. Cecchetto, C. Donati, C. Geraci, M. Kelepir, R. Pfau, M. Steinbach (Ur.), *SignGram Blueprint: A Guide to Sign Language Grammar Writing* (str. 168-188). Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH
- Robins, R. H. i Crystal, D. (2018). Language. URL: <https://bit.ly/2t6QMHO>, 22.3.2018.
- Sandler, W., Meir, I., Padden, C. A. i Aronoff, M. (2005). The emergence of grammar: Systematic structure in a new language. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 102(7), 2661-2665.
- Scalise, S. i Vogel, I. (2010). Cross-disciplinary issues in compounding. URL: <https://bit.ly/2tkL9oz>, 5.1.2017.
- Stòjanov, T. (2004): Sintagmemske strukture u hrvatskome jeziku. Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Sutton-Spence, R., Woll, B. (2003). *The Linguistics of British Sign Language: An Introduction*. Cambridge University Press.
- Šarac Kuhn, N., Alibašić Ciciliani, T. & R. B. Wilbur (2006): Phonological parameters in Croatian Sign Language. *Sign Language and Linguistics*, Vol. 9, 12. 33-70.
- Težak, S., Babić, S. (1996). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga
- Wilbur, R. (1985). Towards a Theory of "syllable" in Signed Languages: Evidence from the Numbers of Italian Sign Language. U: W.C.Stokoe, V. Volterra (Ur.), *SLR '83 : proceedings of the III International Symposium on Sign Language Research* (str. 160-175). Linstok: Silver Spring; Roma: Istituto di psicologia.
- Wilbur, R. (2015). Word formation and Sign Languages. U: P.O. Müller, I. Ohnheiser i F. Rainer (Ur.), *Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe* (Vol. 3, str. 2225-2251). Grad: De Gruyter Mouton.
- Zimmermann, A. (1986). *Uvodni seminar o komunikaciji s osobama oštećena sluha*. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Milković, M., Bradarić-Jončić, S. i Wilbur, R. (2007). Information status and word order in Croatian Sign Language. *Clinical Linguistics and Phonetics*, 21(11-12), 1007-1017.
- Stokoe, William, C. (1960). *Sign language structure: an outline of the visual communication systems of the american deaf*, Gallaudet University. URL: <https://bit.ly/1Ags0Vp>, 20.6.2018.